

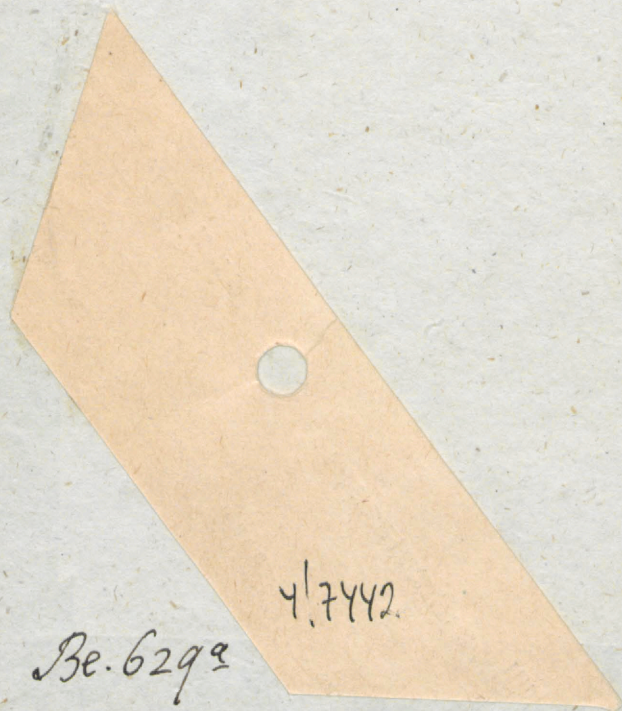

II e

629²

Shiloh.

R
1728

Be. 629a

4/7442

C. Crispi Sallustii

de coniuratione Sergij Catiline
historia. nuper ad Aldi Ma-
nucij Archetypum. q̃ dili-
gentissime & emendata
et impressa.

4-II A

2442

Be

Be. 629^a.

TESTIMONIVM ELIMATI CODICIS
PER ALDVM, EX EPISTOLA
EIVS PRAELIMINARI,

QVAE (inquit) exemplaria q̄ sint correctā & emēdata statim,
in principio de cōiuratione Catilinā licet cognoscere, Nam qd̄
fere in alijs legitur, Nam imperium facile his artibus retinetur, q̄
bus in initio partum est, Verum vbi pro labore desidia, pro con
tinentia, & aequitate libido, atq; superbia inuasere, fortuna simul
cōmutat cum moribus, Ita imperiū semp ab optimo quoq; ad
minus bonum transfertur, in his sic habet, Ita imperium semper
ad optimum quēq; a minus bono transfertur, quā vera est les
sio, Est enim sensus, Imperium in initio virtute ab optimis par
tum, eadem virtute facile retinetur, Pravis autem rectoribus fa
ctis immutatur fortuna cum moribus, & imperium, rursus ad
optimos redit, & c̄,

253A8841x

EX LIBRIS PETRI CRINITI DE HISTO
RICIS AC ORATORIBVS LATINIS,

Aius Crispus Sallustius Amiterni natus tradit̄
in agro Sabino, quo anno Atheniēsum vrbs, a
L. Sylla deuicta, atq; vastata est, vt Romani an
nales referūt, ex nobili Sallustiorū familia ortus
est, q̄ diu in secūdo ordie dignitatē seruauit, Idē
in vrbe educat⁹ credit̄, & a teneris annis operā,
ac studiū impēdisse optis disciplinis, Sed cū in ea tpa incidisset, q̄
bus corrupti ciuū mores, varijs partib⁹, atq; factionib⁹ forēt, ne
q; virtuti prēmia, aut bonis ingenijs adessent, in tam deprauata
ciuitate, qd̄ idē Sallusti⁹ fatē, victū eius ingeniū voluptatib⁹, fa
cile succubuit, Ita p̄ cū ad Rempub, p̄ etate foret delat⁹, propter
ciuū improbitatē & factiones, multa aduersa ptulit, nam tum p̄
cipue Syllanis partibus infecta ciuitas aestuabat, constar ex vete
rum cōmentarijs, Sallustium ipsum ingenio fuisse acri, & in stu
dijs litterarū accurato, tum maxime in scribenda historia, Præcē
ptorem habuit inter alios Attium prætectatum, qui Philologū
se appellauit, & ab eo edoctus est de ratione recte scribendi, vt a
Suetonio Tranquillo tradit̄, qui & Asinium quoq; Pollionem
scribit ab eodem Prætectato eruditum, atq; instructum, maxie
autem, M. Catonis studiosus fuit, ex cuius cōmentarijs verba
excerpsit, & velut breuiarium ad vsum propriū habuit, qd̄ Oe
tauus quoq; Aug. in epistola ad M. Antonium refert, in qua ip
sum Antonium, cū insaniētē increpat, quod ea scribere vellet, quē
mirent potius homines, quā quā intelligant, sed interim ad Sal
lustij cōmentarios, Historiam composuit de L. Catilinā comit
ratione contra Roma, Senatū & item de bello Iugurthæ, q̄ Nu
midia Rex factus, diu contra Romanos strenue rem gessit, Hi
storiā p̄terea de Romanorū gestis, vt de Mario, & Sylla, nec
non de Pompeio cōtra regem Mithridatem, qd̄ opus libris aliqt
a Sallustio absolutū traditur, Et adhuc supersunt quædam, veluti
absolutissimi operis reliquiae, in quibus Sallustij diligentia in hi
storia describenda, atq; grauitas appareat, In parte operis de re
bus punicis tanto animi studio incubuit, vt a quibusdā scriptū sit,

A ij

eum regionē adiisse, ac maxima solertia plustrasse, quo maiore si
de atq; officio veritatē exploraret, Auieno certe Rufus plurimū
Sallustij diligentia, atq; studiū cōmēdauit, sed & Gellius vir Ro
manus, qui veterē eruditōnis Aristarchus habet, ita de Sallustij
oratione differit, Elegantia inquit Sallustij verborumq; faciūdia
& nouandi studiū, cum multa prorsus inuidia fuit, plures nō me
diocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraq; & obrecta
re, in quibus plura inscite, aut maligne vellicant, Quin & hunc p
prietatis seruantissimū vocat, T, at Liuius tam iniquus Sallustio
fuit, sicuti ab Anneo Seneca scribit, vt quaedam ex historia Thu
cydidis translata, & eleganter assumpta, velut deprauata, & cor
rupta illi obiecit, Idq; ipsum non in Thucydidis gratiam effecit,
vt Arellius Fuscus dicebat, verum putauit se facilius Sallustium
vincere, si prius Thucydidem ipsum praeferret, Asinius quoq;
Pollio librum scripsit, quo Sallustij scripta reprehenderet, quod
in ijs nimia quidem affectatione antiquitatem sequeretur Fabi
vero Quintilianus, vir maturo & graui iudicio, asseruit, oratione
Sallustij, atq; breuitate nihil fieri posse pfectius, praesertim apud
vacuas & eruditas aures, neq; veritus est idem Fabius, autori
Thucydidis in scribenda historia apud Graecos principi, Sallustium
ipsum opponere, sicuti, T, Liuium Herodoto, quo factum est,
vt cum plures voluerint dicendi genus Sallustium sequi, minie
sint assecuti, est enim eius oratio tam absoluta, tam casta & inno
cens, vt merito ab eruditis diuina breuitas censeatur, nam et Aru
tius, qui belli punici historiam scripsit, Sallustio tantū cōcessit, vt ei
orationē maximo studio sequeretur, quod alibi diximus Nec il
lud ignorat, cōsueuisse Sallustium magno labore ac studio scri
bere, vt nihil non absolutū, atq; perfectū videri posset, quod ex
ipsa lectione facile colligit, Amicos in primis habuit doctrina &
ingenio nobiles, vt Cor, nepotē, Messalam & Nigidium Figu
lum qui perisse in exilio tradit, Iulium praeterea Caesarem magno
studio dilexit, a quo etiā, vt credit, dignitate praefectura honesta
tus est, Illud item a Suetonio refert, Lenaeū grāmaticum Pom
pei libertū, satyras cōtra Sallustium composuisse, cumq; mordaci
& virulento carmine lacerasse, vt q Lurconē illū, popinionēq; ex
nebulonē ac lastaurū appellarit, tum vita scriptisq; monstruosum,

ac M, Catonis furē ineruditissimū, quod ipm nō alia ratioe a Le
neo factū credit, quā vt studiū suum, atq; officiū erga patronum
Pompeium probaret, quem virum Cris, Sallustius ore probo,
animo aut inuerecūdo esse scripserat, Itaq; mirandū non est, si tā
acerbe, atq; satyricē libertus, Leneus contra Sallustium acie still
exacuit, Quantū odi, atq; inimicitiae inter hunc & M, Ciceronē
extiterit, notissimū est, quod vtriusq; violente, atq; acerrimae ora
tiones ita demonstrāt, vt neuter videri possit satis sui rationē ha
buisse, dum alteri malediceret, Qua in re non sunt multa referē
da, cum ex Hieronymi, ac Fabij autoritate constet, eos homines
longe aberrasse, qui cōfictas magis orationes ab alijs, a Sallustio
& Cicerone habitas crediderint, Et sane tam corruptis moribus
Sallustius, ingenio tam proclui ad luxum fuit, vt paternā domū
viuente adhuc patre, turpissima ratione venalem haberet, quod
illi inter alia vitia a M, Cicerone exprobat, sed a Varrone etiam
& Gellio traditū est, eūdē fuisse in adulterio deprehensum a b An
nio Milone, loriseq; casum, ac data pecunia dimissum, qua ratioe
factū est, vt M, Cicero appellare illum non dubitauerit, mensarū
affectam, cubiculorū pellicem, & adulterum, Dignitates publi
cas gessit, & quaestura, ac tribunatus honorem assecutus est, sed
nulla quidem laude, aut cōmendatione, adeo libidine magis, q̃
ratione & publice & priuam vixisse, nam & bis vocatus est in
iudiciū & ad iudicum subsellia abstractus, fortuna extrema (vt in
quit Cicero) stetit, Scribūt aut grāmatici ea causa de Senatu eie
ctum fuisse a cēsoribus, quod ingēti libidine matronas cōsectaret
Illud quoq; de Sallustio relatum est, patrocinio & fauore, C, Ce
saris cōsecutū fuisse praturā Africā interioris, ex qua diues fac
tus, cum in urbem rediret, preciosissimos, atq; amoenissimos hor
tos in regione ad malū puctū cōparauit, ac Tiburti villam, quae a
Cicerone itidem obitiuntur, neq; desunt qui scribant Terentiam
Mar, Ciceronis vxorem ab eo repudiatam, Sallustio nupsisse,
ac deinceps Messalae Coruino, viro in eloquentia clarissimo, qd
etiam suo loco scripsimus, Sciendum est fuisse plures Sallustios,
nam & Cneus a, Mar, Tullio celebratur in Sallustiorum familia
insignis, & M, Ciceroni, ac Cn, Pompeio maxie familiaris, qd
ex his epistolis colligit, quas Cicero ad Pōponiū Atticū scribit,

qua in re imprudenter quidam decepti sunt, cum Sallustij Empe-
docea ignorarent, vt alibi demonstraui, Sunt qui tradant, ad an-
num secundum &, lx, eum vixisse, & in patria annis aliquot post
obitum, C, Caesaris diem extremum obiisse, quod ex veterū cō-
mentarijs colligit, Illud præterea de hoc ipso Crispo Romę cir-
cumlatum est vt multi testant,

Hic erit, vt perhibent doctorū corda virorum,
Crispus Romana primus in historia,

CRISPI SALLUSTII ORATORIS CLARISSIMI VITA,

Crispus Sallustius vir patritius ab ineunte ætate bo-
nis artibus imbutus, ad Rēpu. gerendam animum
applicuit, in qua nō pauca aduersa passus prudētia
sua superauit, Et Remp. iam Carthagine, atq; Numā
tūta euerſa, Aſiaque domita, vt nec nobilitati, nec virtuti sua redde-
rent præmia, atq; impudēti, atq; audaciſſimo cuiq; plebs obſeq̃-
rent, Hinc dominatus, L, Syllæ, & pſcriptionis tabula Roma-
nis ciuib; prius ignota, prolata est, hinc flagitioſa Catilinæ cō-
iuratio, Hinc bellum ciuile inter Cæsarem & Pompeium exor-
tum libertatem ciuitati ademit, His igitur hominum moribus cō-
ſtitutū Crispi ingeniū ſuapte natura integrum iuuenili, ac flagra-
ti ætate procliuem ad adulteria libido rapuit, atq; corruptit, neq;
id impune diu admittit, Nam, vt Varro tradit, ab Annio Milone
domi deprehenſus, & grandi pecunia multat⁹ est, bis ad ſubſelia
accuſatus, atq; abſolutus a iudicibus non ſine pecunia, vt fertur
diſceſſit domū auitā, tanto patris dolore iam græte conſecti ven-
didit, vt vita decedere cogereſ, Conſumptis igitur opibus pa-
trij, & quaſtura prius functus, deinde tribunus plebis creatus
eſt, Ac poſtremo prætorem vterioris Africæ designatum cum
proconſulem cum exercitu regno Iubæ Rege necato Caſar p̄-
fecit, atq; in prouinciā redegit, Quæ ſane Crispuſ mutatis mo-
ribus iam graueſcente ætate per libidinem, atq; flagitia prodegis

ſet, non modo recuperauit, ſed præcioſiſſimos in vrbe hortos, tū-
burinamq; villam ab ipſo Iulio emit, Cuius nutu bello ciuili iam
peracto omnia regebant, nec leges maiorum amplius in Repu-
adminiſtranda ſeruabant, Si externo, atq; barbaro cuiq; ſi Cæſa-
ri iubebat in Senatum aditus patebat, ac ſententiā non cōſularis
ſed Gallus aut ignobilis, ac ſordidus quiſque dicebat, Quibus re-
bus indignatus Saluſtius Rempub. deſeruit, atq; ad intermiſſa
ſtudia rediens, quæq; a populo Romano præclare geſta fuiſſent
ſcribere decreuit, ne id ipſum ori quod elegerat, ignauia atq; deſi-
dia tereret, Aut illiberalibus officijs intētus, minus vtilis Reſpu-
foret quam antehac extitiſſet, Aggreſſus igitur bellum cōtra Ca-
tilinæ coniurationem, atq; Iugurtham Numidarū potentiſſimū
geſtum, tāta cura, atq; diligentia perſcripſit, vt non Annales Ro-
manos modo, ſed Punicos & Afros, ac peritos illius linguę Ro-
manorum geſta diligenter euolueret, atq; in Affricam traiecit,
ne quæ legerat tantum, ſed viſu certiora etiam facta poſteris nar-
raret, In hoc autem genere ſcribendi tantum laudis aſſecutus, vt
Quintilianus grauis, atq; ſeuerus iudex Thucydidi Græco hi-
ſtoriarum ſcriptori adæquet, quem Cicero tātopere laudat, atq;
ſententijs crebrum autumat, vt pene verborum copiam ſententi-
arum frequentia conſequatur, Amicos habuit Cornelium ne-
potem eodem ſcribendæ hiſtoriæ ſtudio delectatum, ac P, Nigi-
dium Figulum, ac omniū doctrinarū genere non inferiorē Var-
roni, Cicero vero ex familiari inimic⁹ factus, neſcio qua de cauſa
Terentiam vxorem ab eodem Cicerone repudiātam in vxorē
duxit, vt ab ea quādiu ſumma beneuolentiā cum Cicerone vixe-
rit, atq; ſuorum cōſiliorū non ignara aliqd turpe eliceret, q̃ acri⁹,
atq; turpius in eum inuehereſ, cuius in Ciceronem extat inuec-
tīua, quam frequenti Senatu habuiſſe fertur, Natus Amiterni in
ſabinis bello Iugurthino Romæ educatus, Crispuſ habitauit iux-
ta Mineruam, vbi nunc templum Diuæ Marię veneratur, Atq;
in hunc uſq; idem Salluſtiana domus vocat, Vixit uſq; ad ſexa-
geſimum ſecundum annum, ſeptimum poſt Cæſaris obitum,
Cuius Terentia vxor poſtea Meſſalæ Coruino præſtantiffimo
ſua ætate oratori nupſit,

C. CRISPI SALVSTII LIBER, DE CON-
IVRATIONE, L. SERGII CATILINAE,

Nonnulli Catilinam reprehendunt, quod licet sit suffraganeus, Philosophi non affliguntur, sed videntur pro
Mneis homines, qui student sese p̄stare ceteris animātib; summa ope niti decet, ne vitā silē-
tio trāseant, veluti pecora, quæ natura p̄na, atq; vētri obediētia finxit, Sed oīs n̄ra vis i aio et cor-
pore sita ē, Animo impio, corporis seruitio magis vtimur, Alte-
rum nobis cū dijs, alterū cōmūe cū belluis est, Quo mihi rectius
esse videt, ingenij, q̄ viriū opibus gloriā querere, & qm̄ vita ip̄a
qua fruimur brevis est, mēoriā nostre q̄ maxime longā efficere,
NAM DIVITIARVM et formæ gloriā, fluxa, atq; fragills
est, VIRTVS clara, eternaq; habet, Sed diu magnū inter mor-
talis certamē fuit, vi ne corporis, an virtute animi res magis mi-
litaris, pcederet, NAM ET PRIVSQVAM incipias con-
sulto, & vbi cōsuleris, mature facto opus est, Ita vtrūq; p se in-
digens, alterū alterius auxiliō eget, Igit̄ initio reges (nam in ter-
ris nomē impij id p̄mū fuit) diuersi, pars ingeniū, alij corpus ex-
ercebāt, Etiā tū vita hoīm sine cupiditate agitabāt, Sua cuiq; satis
placebāt, Postea vero q̄ in Asia Cyrus, in Grētia Lacedæmoniū,
& Atheniēses cœpere vrbeis, atq; nationes subigere, libidinē do-
minādi causam belli habere, maximā gloriā in maxio impio pur-
tare, Tū demū piculo, atq; negotijs cōpertū est, in bello plurimū
ingeniū posse, QVOD SI REGVM, atq; impatorū animi
virtus, in pace ita, vt in bello valeret, æquabilius, atq; cōstāt⁹ se-

se res humane haberet, neque aliud alio ferri, neque mutari, ac misceri omnia cerneret, Nam impium facile his artibus retinet, quibus initio partum est, VERVM VBI, pro labore, desidia, pro continetia & aetate, libido atque superbia inuasere, fortuna simul cum moribus imutatur. Ita impium spiritus ad optimum quicquid a minus bono transferret, Quae omnes erant, nauigant, aedificant, virtuti omnia parant, Sed multi mortales desidiosi ventri, atque somno, indocti, incultique, vitam sicuti peregrinantes transigere, quibus perfectio contra naturam corporis voluptati, animae oneri fuit, Eorum vitam ego mortemque iuxta aestimo, quam de utraque sileat, VERVM ENIMVERO is mihi vivere demum atque frui anima videtur, qui aliquid negotio intentus, periculi facinoris, aut artis bonae famam quaerit, Sed in magna copia rerum, aliud alij natura iter ostendit, PVLCHRVM EST benefacere Reipublicae, Etiam benedicere haud absurdum est, vel pace, vel bello clare fieri licet, et qui fecere, et qui facta aliorum scribere, multi laudant. Ac mihi quidem tamen haud quicquam par gloria sequat scriptorem, et auctorem rerum, tamen in praemium arduum videtur res gestas scribere, Primum, quod factis dicta sunt exequenda, Dehinc, quod plerique qui delicta reprehenderis, maleuolentia, & inuidia dicta putant. Vbi de magna virtute atque gloria bonorum maiores, quae sibi quisque facilia factio putat, aequo animo accipit, supra ea, veluti ficta, pro falsis ducit, Sed ego adolescentulus initio sicuti plerique a studio ad Rem publicam, latus sum, ibique mihi aduersa multa fuere. Nam pro pudore, pro abstinentia, pro virtute, audacia, largitio, auaritia, vigeant, Quae tamen metui animus aspernabatur, insolens malarum artium, tamen inter tanta vitia ibe-

cillataetas ambitio corrupta tenebat, Ac me cum ab reliquis malis moribus dissentire, nihilominus honoris cupido eadem, quam ceteros fama, atque inuidia, vexabat, Igitur ubi animus ex multis miserijs, atque periculis regeuit, & mihi reliqua aetate a Republica, procul habenda decreui, non fuit consilium secordia, atque desidia bonum otium coterere, Neque vero colendo agrum, aut venando, seruilibus officijs intentam aetatem agere, Sed a quo incepto, studioque me ambitio mala detinuerat, eodem regressus, statui res gestas populi Romani carptim, ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere, eo magis, quod mihi a spe metu, partibus Reipublicae, animus liber erat, Igitur de Catilinae coniuratione, quam verissime potero paucis absoluiam, Nam id facinus in primis ego memorabile existimo sceleris, atque periculi novitate, De cuius moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam,

Vtius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi et animi & corporis, sed ingenio malo, prauoque, Huic ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia ciuilibus grata fuere, Ibi quoque iuuentutem suam exercuit, Corpus patiens inediae, vigiliae, algoris, supra quam cuiquam credibile est, Animus audax, subdolanus, varius, cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator alieni appetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus, satis loquax, sapientiae parum, Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat, Hunc post dominationem Lutatij Syllae libido maxima inuaserat Reipublicam, capiunda, neque id quibus modis

CONIVRATIO.

adsequeret, dum sibi regnū pararet, quicquid penſi habebat, Agita-
baſ magis, magiſque indies ferox animus, inopia reiſ familia, & cō-
ſciētia ſclerū, quæ vtracque his artibus auxerat, quas ſupra memo-
raui, Incitabant præterea corrupti ciuitatis mores, quos peſſima
ac diuerſa inter ſe mala, luxuria, atque auaritia vexabant, Res ipſa
hortari videſ, quā de moribus ciuitatis tēpus admonuit, ſupra re-
petere, ac paucis inſtituta maiorū domi, Militiæque, quā modo Rē-
publicā habuerint, quātamque reliquerint, vt paulatim immuta-
ta, ex pulcherrima peſſima, ac flagitioliſſima facta ſit, diſſerere,

Rbem Romā, ſicut ego accepi, cōdidere, atque habu-
ere initio Troiani, qui Aenea duce, pſugi, incertis ſe-
diſbus vagant^{ba}, Cumque his Aborigenes gen⁹ hoīm
agreſte, ſine legib⁹, ſine impio, liberū atque ſolutū, Hi poſtquā i vna
moenia conuenire, diſpari gñe, diſſimili lingua, alijs alio more vi-
uētes incredibile memoratu eſt, quæ facile coaluerint, Sed poſtquā
res eorum ciuib⁹, morib⁹, agris aucta, ſatis pſpa, ſatiſque pollens
videbaſ, ſicuti pleracque mortaliū haben^t, inuidia ex opulētia orta
eſt, Igitur reges populique finitimi bello tētare, pauci ex amicis auxi-
lio eſſe, Nam ceteri metu pculſi a periculis aberant, At Romani
domi, militiæque intenti, feſtinare, parare, ali⁹ aliū hortari, hoſtib⁹
obuiam ire, libertatē, patriā, parēteſque armis tegere, Poſt vbi picu-
la virtute ppulerāt, ſotijs atque amicis auxilia portabant, magiſque
dandis, quæ accipiēdis bñficijs amicitias parabāt, Imperiū legitimū
nomē imperij regiū habebāt, Delecti, quibus corp⁹ annis iſſimū

CATILINAE.

Fo, iij.

ingeniū ſapientia validū erat, Reipub, cōſultabāt, Hi vel etate vſ-
cure ſimilitudinē Præs appellabant, Poſt vbi ipſiū regiū, quod initio
cōſeruādē libertatis, atque augēdā Reip, fuerat, i ſupbia, dñationē
que ſe cōuertit, imutato more, annua impia, binosque impatores ſibi
fecere, Eo mō minime poſſe putabā p licētiā iſoleſcere animū hu-
manū, Sed ea tēpeſtate coepe ſe quicquid magis extollere, magiſque in-
geniū in promptu habere, Nā regibus, boni, quæ mali ſuſpectiores
ſunt, ſpique his aliena virtus formidoliſa eſt, Sed ciuitas (incredibile
eſt memoratu) adepta libertate, quantū breui creuerit, tāta cupi-
do gloriæ iceſſerat, Iam primū iuuetis, ſimul ac belli patiens erat,
in caſtris p laborē vſu militiā diſcebat, magiſque in decoris armis,
& militari⁹ eqs, quæ in ſcortis, atque cōuiujs libidinē habebāt, Igitur
talib⁹ viris nō labor inſolit⁹, nō loc⁹ vll⁹, aſp, aut arduus erat, non
armatus hoſtis, formidoliſus, Virtus omnia domuerat, ſed glo-
rie maximū certamē inter ipſos erat, Sic ſe quicquid hoſtē ferire, mu-
rum aſcēdere, cōſpici, dū tale facinus faceret, properabat, eas diui-
tias, eamque bonā famā, magnāque nobilitatē putabant, Laudis autē
di, pecuniæ liberales erāt, Gloriā ingentē, diuitias honeſtas vole-
bant, Memorare poſſem, quibus in locis maxias hoſtiū copias po-
pul⁹ Roma, parua manu fuderit, quas vrbes natura mūltas pug-
nādo coepit, nī ea res longi⁹ nos ab incepto traheret, Sed, pfecto
FORTVNA in omni re dominaſ, Ea, res cūctas ex libidine
magis, quæ ex vſo celebrat, obſcuratque, Athenienſiū res geſtae, ſicuti
ego exiſtio, ſatis amplæ, magnificæque fuere, Verū aliquāto mino-

res, q̄ fama ferunt, Sed quia puenere ibi scriptorū magna ingenia, p terrarū orbē Atheniēsiū facta, p maxis celebrant, Ita eorū quia fecere, virt⁹ tāta habet, quātū verbis ea potuere extollere p̄clara ingenia, at Po, roma, nūq̄ ea copia fuit, quia prudētissim⁹ quisq̄, negotiosus maxime erat, INGENIVM nemo sine corpore exercebat, Optimus quisq̄ facere, q̄ dicere, & sua ab alijs bñfacta laudari, q̄ ipse aliorū narrare malebat, Igit̄ domi, militie q̄ boni mores colebant, Cōcordia maxia, minima auaritia erat, Ius bonūq̄ apud eos nō legib⁹ malis, q̄ natura videbat, Iurgia, discordias, simulates cū hostib⁹ exercebāt, ciues cū ciuib⁹ de virtute certabāt, In supplicijs deorū magnifici, domi parci, i amicos fideles erāt, DVABVS his artib⁹, audacia in bello, vbi pax eue nerat, æquitate, seq̄, Rēq̄ pub, curabāt, Quarū rerū ego maxia documēta hac habeo, q̄ in bello sapi⁹ vindicatū est, in eos, q̄ contra iperitū in hostē pugnauerāt, quicq̄ tard⁹ reuocati p̄lio excesserant quā qui signa relinquere, aut pulsi loco cedere ausi erant In pace v̄o bñficijs magis, q̄ metu, impiū agitabāt, et accepta iniuria ignoscere, q̄ p̄seq̄ malebāt Sed vbi labore atq̄ iustitia Respu, creuit, reges magni bello domiti, natiōes ferē et populi igētes vi subacti, Carthago æmula impij romāi a stirpe interiit, cūcta maria, terræq̄ patebāt, s̄uire fortūa coepit, Qui labores, picula, dubias atq̄ aspas res facile tolerauerāt, his otū, diuitieq̄, optādē alijs oneri miseriacq̄ fuere, Igit̄ cupido pecuniæ priō, deidē impij creuit, & ea quasi materies oīm malorū fuere, NAM QVAE AVA

RITIA fidē, pbitatē, cæterasq̄ bonas arteis subuertit, Pro his supbiā, crudelitātē, deos negligere, oīa venalia habere edocuit, AMBITIO mltos mortales falsos fieri subegit, ALIVD clausum i pectore, aliū i lingua, p̄mptū h̄re, amicitias, inimicitiasq̄ nō ex re, sed ex cōmodo aestiare, magisq̄ vultū, q̄ igeniū bonū h̄re, Hęc priō paulatī crescere, iterdū vidicari, Post, vbi p̄tagio q̄i pestilētia iuasit, ciuitas ē imutata, imperiū ex iustissimo, atq̄ optimo, crudele, intollerādūq̄ factū ē, Sed primo magis ambitio, q̄ auaritia aīos hoīm exercebat, qd̄ tñ vītū, p̄pius v̄tuti erat, NAM GLORIAM, honorē, imperiū, bonus, & ignauus eque sibi exoptāt, sed ille v̄a via nitit̄, huic q̄a bonę artes desunt, dolis atq̄ fallacijs cōtēdit, AVARITIA pecuniæ studiū habet, quā nemo sapiēs cōcupiuit, Ea quasi venenis malis ibuta, corp⁹ virile aīmū q̄ effœmīat, sp̄ i finitā, i satiablis ē, Neq̄ copia, neq̄ iopia minuit, Sed postq̄, L, Sylla, armis recepta Repub, bonis iniitijs, malos euēt⁹ habuit, rape oēs, trahere domū ali⁹, ali⁹ agros cupere neq̄ modū, neq̄ modestiā victores habere, fœda, crudeliaq̄ i ciues facinora facere, Hūc accedebat qd̄ L, Syl, exercitū, quē ductaures rat i Asia, q̄ sibi fidū faceret, cōtra mortē maiorū luxuriose, nīsq̄ liberali habuerat, Loca amœna, voluptuaria, facile i otio feroces militū aīos molliuerāt, Ibi primū insueuit exercit⁹ po, ro, amare, potare signa, tabulas pictas, vasa cœlata mirari, ea priuatim & publice rapere, delubra spoliare, sacra, p̄fanaq̄ oīa polluere, Igit̄ hi milites postq̄ victoriam sunt adepti, nihil reliqui victis fecere,

CONIVRATIO.

QVIPPE SECVNDAE res sapiētū anios fatigāt, ne dū illi corruptis morib⁹ victoriæ tēperarēt, Postq̃ diuitiæ honori esse cœpe & eas gloria, imperiū, potētia seq̃bant, hebescere & t⁹, paup⁹, pbro haberi, Innocētia p malivolētia duci cœpit, Igit̃ ex diuitijs iuuetutē, luxuria, atq; auaritia cū supbia inuasere, rape consumere, sua paruipēdere, aliena cupe, pudorē, pudicitia, diuina atq; hūana p miscua, nil pensi, neq; moderati habere, Opereptiū ē, cum domos atq; villas cognoueris, in vrbū modū ædificatas, viderere tēpla deorū, quæ nostri maiores religiosissimi mortales fecerunt, Verum illi delubra, deorū pietate, domos suas gloria decorabant, neq; victis quicq; præter iniuriæ licētia eripiebāt, At hi cōtra ignauissimi hoīes, p summū scelus oīa ea sotijs adimere, q̃ fortissimi viri victores reliquerāt proinde quasi iniuriam facere id demum esset imperio vti, Nam quid ea memorem, quæ nisi ijs, qui videre, nemini credibilia sunt, a priuatis cōpluribus monteis, maria cōstrata esse, quibus mihi vident̃ ludibrio fuisse diuitie, q̃pe quas honeste licebat habere, abuti p turpitudinē, ppabāt, Sed libido stupri, ganeæ, cæteriꝫ cultus nō minor icēsserat, viros partim muliebria, mulieres pudicitia in ppatulo habere, Vescendī cā ēra, mariꝫ omnia exquirere, dormire priusq; somni cupido esse, non famē, aut lassitudinē, suū, neq; frigus, opperiri, sed ea omnia luxu ante capere, Hæc iuuentutē, vbi familiares opes defœcerāt ad facinora incendebant, Animus imbutus malis artibus, haud facile libidinis carebat, Eo profusius omnibus modis questui

CATILINAE,

Fo, v,

atq; sumptui deditus erat, In tanta itaq; tamq; corrupta ciuitate, Catilina, id qd̃ factu facillimū erat, oīm flagitiorū, atq; facinorum circū se, tanq; stipatorū cateruas habebat, Nam quicūq; impudicus, adulter, ganeo, alea, manu, ventre pene bona patria dissipauerat, quicq; alienū es grande cōflauerat, quo flagitiū, aut facinus rederet, Præterea oēs vndiq; paricidæ, sacrilegi, cōuicti iudicijs, aut p factis iuditiū timentes, ad hoc quos manus, atq; lingua, prius, aut ciuili sanguine alebat, Postremo omnes, quos flagitium, egestas, cōsciū animus exagitabat, hi Catilinæ proximi familiaresq; erant, Quod si quis etiam a culpa vacuus in amicitiam eius inciderat, quotidiano vsu, atq; illecebris, facile par, similisq; cæteris efficiebat, Sed maxime iuuenū vel adolescentiū familiaritates appetebat, eorū ANIMI MOLLES et ætate fluxi, dolis haud difficulter capiebant, Nam vt cuiusq; studiū ex ætate flagrabat, alijs scorta præbere, alijs canes, atq; equos mercari, postremo neq; sumptui, neq; modestiæ sue parcere, dum illos obnoxios, si doloq; sibi faceret, Scio fuisse nōnullos, qui ita existimarent iuuentutem, quæ domū Catilinæ frequētabat, parum honeste pudicitiam habuisse Sed ex alijs rebus magis, q̃ quod cuiq; id cōptū foret, hæc fama valebat, Iam primū adolescens Catilina, multa nefanda supra fœcerat cū virgine nobili, cū sacerdote Vestæ, alia huiuscemodi cōtra ius, fasq; Postremo captus amore Aureliæ, Orestilæ, cuius præter formā nihil vnq; bon⁹ laudauit, quod ea, nubere illi dubitabat, timens priuignū adultū ætate, p certo cres

ditur necato filio, vacuā domū scelestis nuptijs fecisse, Quæ quidem res mihi in primis videtur causa fuisse facinoris maturandi, Nā q̄ anim⁹ imparus, dijs, hoībusq̄ infestus, neq̄ vigilijs, neq̄ gētijs, bus sedari poterat, ita cōscientia mentē exagitata vastabat, Igī co- lor exanguis, foedi oculi, citus modo, modo tard⁹ incessus, prorsus in fatie, vultuq̄ vecordia inerat, Sed iuuentutē quam (vt supra diximus) illexerat, multis modis mala facinora edocebat, Ex illis testes, signatores falsos cōmodare, fidem, fortunas pericla vilia habere, Post, vbi eorū famā, atq̄ pudorem attriuerat, maiora alia imperabat, Si causa peccandi in præsens minus suppetebat, nihilo minus infontes, sicuti fontes circumuenire, iugulare, s. ne p- otium torpescerent mantis aut animus, gratuito potius mal⁹, atq̄ crudelis erat, His amicis, forisq̄ confisus, Catilina simul quod es alienum per omnes terras ingens erat, & q̄ pleriq̄ Syllani milites largius suo vsu, rapinarū & victoriæ veteris memores, civile bellum exoptabant, opprimendæ Reipub, cōsiliū cœpit, In Italia nullus exercitus erat, Gn, Pompeius in extremis terris bellū gerebat, Ipsi cōsulatum petendi magna spes, Senatus nihil sane intentus, tute, tranquilleq̄ res omnes, Sed ea prorsus opportuna Catilinæ videbant, Igī circiter kalen, Iunias, L, Casare & C, Figulo cōsulibus, priō singulos appellare, hortari alios, alios tentare, opes suas, imparatā Rēpu, magna p̄mia cōiuratiōis docere, Vbi satis explorata sunt que voluit, in vnū oēs cōuocat, quibus maxima necessitudo & plurimū audaciæ inerat, eo omēs cōueni-

te senatorij ordinis, P, Lentul⁹ Sura, P, Antoni⁹, L, Cassi⁹ Longinus, C, Cetheg⁹, P, & Seruius Sylla Seruij filij, L, Vargūtei⁹ Q, Annius, M, Porti⁹ Lecca, L, Bestia, Qu, Curius, Præterea ex Eqs̄tri ordie M, Ful, nobilior Luti⁹ Statili⁹ P, Gabini⁹ Capito, C, Corneli⁹ Ad hoc multi ex colonijs & mūicipijs domi nobiles erāt, Præterea cōplures paulo occultis cōsilijs huiusce partis pes nobiles, q̄s magis dñatōis spes hortabat, q̄ iopia, aut alia necessitudo, Ceteri iuuet⁹ pleriq̄, sed maxie nobiliū, Catiliæ icceptis fauebat, Quib⁹ in otio vel magnifice vlt⁹ molliter viuere copia erat, incerta p certis, bellū, q̄ pacē malebat, Fuere itē ea tēpestare qui crederēt, M, Liciniū Crassum nō ignarū ei⁹ cōsiliij fuisse, q̄a Gne, Pompe, inuisus ipsi magnū exercitū ductabat, cui⁹ uis opes voluisse cōtra illi⁹ potētia crescere, simul cōsum si cōiuratio ualuisse, facile apud eos se principē fore, Sed antea itē coniurauere pauci cōtra Rempub, in quibus Catilina fuit, de qua querissime potero, dicā L, Tullio M, Lepido cōsulibus P, Antronius & P, Sylla designati cōsules, legibus ambitus interrogati, pœnas dederant, Post paulo Catilina pecuniarū repetundarū re⁹, phibit⁹ erat petere cōsulatū, qd̄ intra legitimos dies p̄fiteri nequiuert, Erat eodē tpe Gn, Piso adulescens nobilis, summe audaciæ, egens, fastuosus, quem ad pturbandā Rempub, inopia, atq̄ mali mores stimulabant, Cū hoc Catilina, & Antroni⁹, circiter nonas decēbris cōmūicato cōsilio parabant ī Capitolio kalēdis Ianu, L, Torquatu & L, Cottam cōsules interficere, Ipsi fascibus correptis

Pisonem cū exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere; Ea re cognita rursus in nonas Februarias cōsiliū cædis transfulerūt. Iam tñ nō consulibus modo, sed plerisq; senatoribus pernitiem machinabant, quod ni Catilina maturasset pro curia signū sotijs dare, eo die post cōditam vrbē Romā pessimū facinus patratum foret, quia nōdum frequētes armati cōuenerāt, ea res cōsiliū diremit. Postea Piso in Citeriorem Hispaniā Quæstor p Pratore missus est, adnitente Crasso, quod eū infestū inimicū Gn. Pom. cognouerat, Neq; tñ senatus puintiā inuitus dederat, qppe foedū hominē a Repu. pcul esse volebat, simul qā boni cōplures præsidū in eo putabāt. Et iam tum potentia Gn. Pōpei formidolosa erat, Sed is Piso in puintiā ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat, iter fatiens, occisus est. Sunt qui ita dicunt imperia eius iniusta, supba, crudelia barboros nequiuisse pati, alij autē eq̃es illos Gn. Pompeij veteres, fidosq; clientes voluntate ei⁹ Pisonem aggressos, nuncq; Hispanos p̃terea tale facinus fecisse, sed imperia sæua multa antea perpeffos, Nos eam in rem in medio relinquemus, De supiori cōiuratione satis dictū est,

Atilina vbi eos, quos pauloante memorauī, conuenisse videt, tamen multa cū singulis saepe egerat, tñ in rem fore credens vniuersos appellare, & cohortari in abditā partē ædiū secedit, atq; ibi om̃ibus arbitris, pcul amotis. orationē huiuscemodi habuit, Nisi virt⁹, atq; fides ṽra sat spectata mihi foret, ne q̃cūq; opportūa res cecidisset, Spes magna, dñatō

in manibus frustra fuissent, neq; ego p ignauitā aut vana ingēnia incerta, p certis captarē, Sed quia multis, & magnis tēpestatibus vos cognoui fortes, fidosq; mihi, eo animus ausus est, maximū, atq; pulcherrimū facinus incipere, simul quia vos eadē quæ mihi bona, malaq; esse intellexi, NAM IDEM velle, atq; idē nolle, ea demū firma amicitia est, Sed ego, quæ mēte agitaui, om̃es iam antea diuersi audistis, Caterū mihi indies magis animus accēdit, cū consydero quæ cōditio vitæ futura sit, nisi nosmetipfos vindicemur in libertatē, Nam postq; Respub. in paucorū potētū ius atq; ditionē cōcessit, semp̃ illis reges, Tetrarchæ, vectigales esse, populi natiōes, stipēdiā pēdere, cateri oēs, strenui, boni, nobiles, atq; ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine autoritata, his obnoxij, q̃bus, si Respu. valeret, formidini essem⁹, Itaq; ois grā, potentia, honos, diuitiæ apud illos sunt, aut vbi illi volūt, Nobis reliquere piclā, repulsas, iustitia, egestatē, Quæ quisq; tādē patiemini o fortissimi viri? nōne emori p virtutē p̃stat, q̃ vitā miserā, atq; inhonestā, vbi alienæ supbiæ ludibrio fueritis, p dedecus amittere, Verū emūero p deū atq; hoīm fidem, victoria in manu nobis est, viget ætas, animus valet, cōtra, illis annis atq; diuitijs, oīa cōsenūere, Tantūmodo incepto opus est, caetera res ip̃a expediet, Etm̃ quis mortaliū, cui virile ingeniū est, tolerare potest, illis diuitias supare, quas pfundant in extruendo mari, & mōtib⁹ coæquandis, nobis rem familiarē etiam ad necessaria deē? Illos binas aut amplius domos cōtinuare, nobis Larē familiarē nuscq;

ullum esse: quū tabulas, signa, toreumata emunt, noua diruunt, alia ædificant, postremo omnibus modis pecuniā trahūt, vexāt, tū summa libidine, diuitias suas vincere nequeūt. At nobis, ē domi inopia foris es alienū, mala res, spes multo asperior, Deniq; qd reliqui habemus, p̄ter miserā aīam: Quin igit̃ exp̄giscimini, En illa, illa quā saepe optastis, libertas, Præterea diuitiæ, dec⁹, gloria ī oculis sita sunt, fortuna om̄ia ea victoribus p̄mia posuit, Res, tēpus, pericula, egestas, belli spolia magnifica, magis q̄ oratio mea vos hortent, vel impatore, vel milite me vt̄mini, neq; anim⁹, neq; corpus aberit a vobis, hæc ip̄a, vt spero, vobiscū vna cōsul agā nisi (forte anim⁹ me fallit) & vos seruire magis, q̄ impare parati estis, Postq̄ accepe ea hom̄ies, quibus mala abūde om̄ia erāt, sed neq; res, neq; spes bona vlla, tamen illis quiesca mouere magna merces videbat, Tamē postulare pleriq; vt pponeret, que conditio belli foret, quæ p̄mia armis peterēt, qd vbiq; opis, aut spei haberēt, Tum Catilina polliceri tabulas nouas, p̄scriptionē lecupletū, magistratus, sacerdotia, rapinas, aliāq; oīa, quæ bellū atq; vīctorū libido fert, Præterea esse in Hispania citeriore Pisonē dicebat, in Mauritania cū exercitu, P, Sitiū Nucerinū cōsiliū sui particeps, petere cōsulatū, C, Antoniū, quē sibi collegā fore speraret hoīem familiarē, & omnibus necessitudinibus circūuētū, cū eo se cōsulem initiū agendi belli facturū, Ad hæc maledictis increpabat oēs bonos, suorū vnūquēq; noīans laudare, admonere aliū egestatis, aliū cupiditatis suæ, cōplures piculi aut ignominie, mul-

tos Syllanæ victoriæ, quib⁹ ea p̄dæ fuerat, Postq̄ oīm anios alacris videt, cohortat⁹, vt petitionē suam curæ haberēt, dimisit cōuentū, Fuere ea tēpestate, qd dicerēt Catilinā oratione habita, quū ad iusiurandū populares sceleris sui addiceret, hūani corpis sanguinē vino pmixtū in pateris circūtulisse, Inde quū post execrationem oēs degustassent, sicuti in solēnib⁹ sacris fieri cōsueuit, dicēt apuisse cōsiliū suū, atq; eo dictare, q̄ inter se magis fidi forēt, alijs aliq̄ tātī facinoris cōscij, Nōnulli ficta & hæc, & multa p̄terea exisistimabāt eē ab his, q̄ Ciceronis inuidiā, que postea orta est, leniri credebāt atrocitate sceleris eorū, qd p̄enas dederāt, Nobis ea res p̄ magnitudie parū cōpta est, Sed in ea cōiuratiōe fuit, Q, Curi⁹ natus haud obscuro loco, flagitijs atq; facinorib⁹ coopt⁹ quē cēsores senatu, p̄bri gratia amouerāt Huic hoī nō minor vanitas q̄ audacia īerat, neq; reticere, que audierat, neq; sua & ip̄e scelera occultare, Prorsus neq; dicere, neq; facere, qd p̄sī habebat Erat ei cū Fuluiā nobili muliere, stupri vet⁹ cōsuetudo, cui quū min⁹ grat⁹ esset, qd iopia min⁹ largiri poterat, repente gloriās maria, monteiscq; polliceri cœpit, & minari iterdū ferro, nisi sibi obnoxia foret, postremo ferotī⁹ agitare, q̄ solit⁹ erat, At Fuluiā insolentia Curij cā cognita, tale piculū Reipu, haud occultū habuit Sed sublato auctore, de Catilinæ cōiuratiōe, que & quomō audierat cōplurib⁹ narrauit, Ea res īprimis studia hoīm accēdit ad cōsulatū mādandū M, T, Cicerōi, Nāq; antea plerāq; nobilitas inuidia estuabat, et quasi pollui cōsulatū credebat, si eum, q̄uis egregius

nouus homo adeptus foret, Sed vbi periculū aduenit, iuidia, atq; supbia post fuisse, Igit̃ Comitijis habitis, cōsules declarent, Mar, Tullius et C, Antonius, quod factū primo populares cōiurationis cōcussērat, Neq; tñ Catilinæ furor minebat, sed indies plura agitare, arma p Italiā locis opportunis parare, pecuniam sua fide aut amicorū sumptā mutuā, Fesulas ad Manliū quēdā portare, qui postea princeps fuit belli fatiundi, Ea tēpestare plurimos cuiusq; gñis hoīs asciuisse sibi dicī, Mulieres etiā aliq̃t, quæ primo īgentes sumptus, stupro corpis tolerauerāt, post, vbi ætas tñmō quæstus, neq; luxuriæ modū fecerat, es alienū grande cōflauerat Per eas se Catilina credebat posse seruitia vrbana sollicitare, vrbē incendere, viros earū vel adiūgere sibi, vel interficere, Sed in his erat Sempronia, que multa sæpe virilis audaciæ facinora cōmiserat, Hæc mulier gñe atq; forma, p̃terea viro, ac liberis satis fortunata fuit, literis græcis & latinis docta, psallere & saltare elegantius, q̃ necesse est, pbæ, multa alia que instrumenta luxuriæ sunt, sed ei cariora semp om̃ia, q̃ decus, atq; pudicitia fuit, Pecuniæ an famæ minus parceret, haud facile discerneres, libidiē sic accēsa, vt sepius peteret viros, q̃ peteret, sed ea sæpe ante hac fidē, pdiderat creditū abiurauerat, cædis cōscia fuerat, luxuria atq; inopia præceps abierat, Verū ingeniū eius haud absurdū, posse versus facere, iocū mouere, sermone vtī vel modesto, vel molli, vel procaci Prorsus multæ facetiæ, multusq; lepos inerat, His rebus cōparatis, Catilina nihilominus in proximū annū cōsulatū petebat, spes

rans si designat⁹ foret, facile se ex volūtate Antonio vsurę, Neq; interea q̃etus erat, sed oībus modis insidias parabat Ciceroni Neq; illi tñ ad cauendū dol⁹, aut astutiæ deerāt, Nāq; a principio sui cōsulat⁹ multa pollicēdo, p Fuluiā effecerat, vt Qu, Curi⁹, de q paulo ante memorauī, cōsilia Catilinæ sibi pderet, Ad hoc collegam suū Antoniū puītiæ ppulerat, ne cōtra Rēpub, dissentiret circū se præsidia amicorū, atq; cliētū occulte habebat, Postq; dies comitiorū venit, & Catilinæ neq; petitio, neq; insidiæ, quas consuli foecerat, psperere cessere, cōstituit bellū facere, & extrema oīa experiri, qm̃ quæ occulte tentauerat, aspera, foedaq; euenerant, Igit̃, C, Manliū Fesulas, atq; in eam partē Hetruriæ, Septimum quendā Camertem in agrū Picenū, C, Iulium in Apuliam dimisit, p̃terea aliū alio, quē vbiq; opportunū sibi fore credebat Interea Romæ multa simul moliri, cōsuli insidias tēdere, parare incēdia, opportuna loca armatis hoībus obsidere, Ipse cum telo esse, Item alios iubere, hortari, vtī semp intenti, paratiq; essent, dies, noctesq; festinare, vigilare neq; insomnia, neq; labore fatigari, Postremo vbi multa agitantī nihil, pcedit, rursus intempesta nocte cōiuratōis principes cōuocat per M, Portiū Leccā, ibiq; multa designauia eorū questus, docet se Manliū p̃misisse ad eam multitudinē, quā ad capiēda arma parauerat, Item alios in alia loca opportūa, qui initū belli facerent, seq; ad exercitū proficisci cupes si prius Ciceronem oppressisset, cum suis consilijs multum osficere, Igitur perterritis, ac dubitantibus cæteris, Ca, Corne
C in

lius eques Romanus operā suā pollicitur, & cū eo, L. Vargūtel⁹ senator, cōstituire ea nocte paulopost cū armatis hoibus, sicuti salutatū introire ad Ciceronē, ac de improviso domi suae iparatū cōfodere, Q. Curius, vbi intelligit, quāti periculū cōsuli ipēdeat pperere p Fuluiā Ciceroni dolū, q̄ parabat, enūtiat, ita illa ianua phibiti, tū facinus frustra susceperāt, Interea Manlius in Hetruria plebem sollicitare, egestate simul, ac dolore iniuriā nouarū rerū cupidā, Quod Syllae dūtiōe, agros, bonaq; oīa amiserat, Præterea latrones cuiusq; generis, quorū in ea regione magna copia erat, nō nullos ex Syllanis colonis, quibus libido, atq; luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerāt, Ea, quū Ciceroni nūtiarent, ancipiti malo p̄motus, qd' neq; vrbē ab insidijs p̄uato cōsilio longius tueri poterat, neq; exercit⁹ Mālij quātus, aut q̄ cōsilio foret, satis cōptū habebat, rē ad senatū refert, iā antea vulgi rūrōib⁹ excitatā, Itaq; (qd' plerūq; i atroci negotio solet) senat⁹ decreuit, vt darēt operā cōsules, ne qd Respub, detrimēti caper, Ea potestas p senatū more Romano magistratui maxia p̄mittit, exercitū parare, bellū gerere, coercere oib⁹ modis sotos, atq; ciues, domi militiaq; impiū, atq; iuditiū summū habere, aliter sine popli iussu nulli earū rerū cōsuli ius est, Post paucos dies L. Seni⁹ Senator i senatu lras recitauit, quas Fesulis allatas sibi dicebat, i qb⁹ scriptū erat, C. Manliū arma coepisse, cū magna multitudiē ante diem vi, kalē, Nouē, simulq; id qd' in tali re solet, alij portēta, atq; p̄digia nūtiabāt, alij cōuēt⁹ fieri, arma portari, Capuæ, atq; i Apulīa

seruile bellū moueri, Igit⁹ senatus decreto, Qu, Marti⁹ Rex Fesulas Q. Metell⁹ Cretic⁹ i Apulīā, circūq; ea loca missi sunt, Hi vtriq; ad vrbē impatores erāt ipediti, ne triūpharēt calūnia paucorū, quib⁹ oīa honesta, atq; ihonesta vēdere mos erat, sed p̄tores Q. Pom, Ruffus Capuā Q. Metell⁹ Celer i agrū Picenum hisq; p̄missum ē, vt p tpe, atq; picō exercitū cōpararēt, Ad hoc si q̄s idicauisset de cōiuratiōe, que p̄tra Rēpu, facta erat, p̄mium, seruo libertatē, & sestertia cētū, libero impūitatē ei⁹ rei & sestertiorū cc, milia, Itēq; decreuere, vt gladiatorie familiē Capuā, & incerta mūicipia distribuere, p cuiusq; opib⁹, Romē p totā vrbē vigiliā haberent, hisq; minores magistrat⁹ p̄essent, Quib⁹ rebus p̄mota ciuitas, atq; imutata vrbis faties erat, ex summa lētiūia atq; lasciuia q̄ diuturna q̄es pepererat, repēte oīs tristitia iuasit, festinare trepidare, neq; loco, neq; cuiq; hoī satīs credere, neq; bellū gerere, neq; pacē habere, suo q̄sq; metu piclā metiri, Ad hoc mulieres, qb⁹ p Reipu, magnitudiē belli timor insolit⁹ icesserat, afflictare sese, man⁹ supplices ad coelū tēdere, misereri paruos liberos, rogitare deos, oīa pauere, supbia atq; delitijs omissis, sibi, patriæq; diffidere, At Catilinē crudelis anīus eadē illa mouebat tametli p̄sidia parabant, & ip̄e Plautia lege interrogat⁹ erat ab Lu. Paulo, Postrēo dissimulādī cā, aut sui expurgādī, sicuti iurgio la cessit⁹ foret, vehit i senatū Tū, M, Tul, cōsul, siue p̄ntiā ei⁹ timēs, siue ira cōmot⁹, orōnē habuit luculētā, atq; vtilem Reipubli, quā postea scriptā edidit, Sed vbi ille assedit, Catilia, vt ea erat pa

ratus ad simulanda, demisso vultu, voce supplici, postulare a patribus coepit, ne qd de se temere crederet, ea familia ortum, ita ab adolescentia dicebat vitam instituisse, ut oia bona in spe haberet, Neq; existimarēt sibi patritio hoī, cui ipsi atq; maiorē, pluria bñficia in plebē Romanā erāt, p̄dita Repu, op⁹ eē, cū eā seruaret, M, Tul, Inq̄linus cuius vrbis Romae, Ad hanc maledicta alia quā adderet, obstrepe omēs, hostē, atq; paricidā vocare, Tū ille furibundus, qm̄ quidē circūuentus, inquit, ab inimicis praeceps agor, incendiū meū ruina restinguā, Deinde se ex curia domum prīpuit Ibi multa secum ipse voluens, quod neq; insidiae cōsuli, p̄cedebāt & ab incēdio intelligebat vrbē vigilijs esse munitā, optimū factū credens exercitū augere, ac priusq; legiones scriberent, multa loca ante cape, que bello vsui forēt, nocte itempesta cū paucis i Māliana castra, p̄fectus est, Sed Cethego, atq; Lētulo, ceterisq; q̄rū cognouerat, p̄mptā audaciā mandat, q̄bus reb⁹ possent, opes factiois cōfirmēt, insidias cōsuli maturēt, cēdē, incēdia, aliaq; belli facinora parēt, sese p̄pediē cū magno exercitu ad vrbē accessurū, Dū hanc Romae gerunt, C, Mālī⁹ ex suo nūero legatos ad Qu, Martiū regē mittit, cū mādatis huiuscemodi,

Eos, hoiesq; testamur impator, nos arma neq; contra patriā coepisse neq; quo periculū alijs faceremus sed ut corpora nostra ab iniuria tuta forent, qui m̄ feri, egentes violentia, atq; crudelitate foeneratorum pleriq; patria, sed omnes fama, atq; fortunis expertes sumus,

Neq; cuiq; nostrū licuit, more maiorū lege uti, neq; amisso patrimonio liberū corpus habere, tāta saeuitia foeneratorū, atq; p̄toris fuit, Saepe maiores n̄ri miserti plebis Romanae, decretis suis, inopiē eius opitulati sunt, Ac nouissime mēoria nostra, p̄pter magnitudinē gr̄is alieni, volētib⁹ oib⁹ bonis, argentū ere solutum ē, Saepe ipsa plebs aut dñandi studio p̄mota, aut supbia magistratum armata, a patrib⁹ secessit, At nos nō impiū, neq; diuitias petimus, quarū rerū cā, bella, atq; certamina inter mortales om̄ia sūt SED LIBERTATEM, quā nemo bonus, nisi cū ania simul amittit, Te atq; senatū obtestamur, ut cōsulatis miseris ciuib⁹ legis p̄sidiū qd̄ iniq̄tas p̄toris eripuit, restitueris, neue nobis eam necessitudinē imponatis, ut queramus quo nam modo maxie vlti sanguinē nostrū pereamus, Ad hanc Qu, Martius r̄ndit, si quid ab senatu petere vellent, ab armis discedāt, Romā supplices, p̄fici seant, Ea māsuētudine, atq; misericordia, Senatū, & populū Romanū semp fuisse, ut nemo vnq; ab eo frustra auxiliū petiuerit, At Catilina ex itinere plerisq; cōsularibus, p̄terea optimo cuiq; literas mittit, se falsis criminibus circūuentū, qm̄ factioni inimicorum resistere nequiuert, fortunae credere, Massiliam in exiliū p̄ficisci, nō quo sibi tanti sceleris cōsciū esset, sed uti Resp, geta foret, neue ex sua cōtentiōe seditio oriret, Ab his longe diuerfas literas, Quin, Catulus in senatu recitauit, quas sibi noīe Catilinae redditas dicebat, Earū exm̄ infra scriptū est, L. Catilina. Qu, Catullo salutē, Egregia tua fides, re cognita, grata mihi magnis in

meis periculis, fidutiā cōmēdationi meae tribuit Quāobrem defen-
sionē in nouo cōsilio nō statui parare, satisfactiōnē ex nulla con-
sciētia de culpa, pponere decreui, quā mediūssidū, licet verā cog-
noscas, Iniurijs cōtumelijsq; cōcitatus, quod fructu laboris, indu-
striaq; meae priuatus, statū dignitatis non optinebam, publicam
miserorū causam, p mea cōsuetudine suscepi, Nō quī es alienū
meis noībus ex possessionibus soluere possem, cum et alienis no-
minibus liberalitas Aureliae Orestillae, suis, filiaeq; copijs p solue-
ret, sed qd' nō dignos hoīes honore hōestatos videbā, meq; falsa
suspitiōe alienatū esse sentiebā, hoc noīe satis honestas, p meo casu
spes reliquae dignitatis cōseruādāe sum secut⁹, Plura cū scribere
vellem, nūciatū est mihi vim parari, Nunc Orestillam tibi cōmē-
do, tuāq; fidei trado, eam ab iniuria defendas, p liberos tuos ro-
gatus, aucto, Sed ipse p paucos dies cōmemoratus apud C. Fla-
miniū in agro Rheatino, dum ciuitatē antea sollicitatam ab eo ar-
mis exornat, cū facibus atq; alijs imperij insignibus, in castra ad
Manliū cōtendit, Haec vbi Romae cōpta sunt, Senatus Catilinā
& Manliū hostes iudicat, ceterę multitudini diē statuit, anteq; si-
ne fraude liceret ab armis discedere, pter rerū capitaliū cōdemna-
tis, Præterea discernit, vti cōsules delectū habeant, Antoni⁹ Cat-
linā cū exercitū psequi maturet, Cicerō vrbi p̄sidio sit, Ea tempe-
state militū imperiū po, Ro, multo maxie visum est mirabile, cui
cū ad occasum ab ortu solis, oīa domita armis parerēt, domi oriū
atq; diuitiae, quę prima mortales putāt, affluerēt, fuere tñ ciues, q;

secq; Rēq; pub, obstinatis animis, p̄ditū irent, Nāq; ex duob⁹ se-
natus decretis, ex tanta multitudie, neq; p̄mio inductus, cōiuratō-
nem patefecerat, neq; ex castris Catilinā q̄sq; hoīm discesserat,
Tāta vis morbi, atq; vti tabes, plerōsq; ciuiū aīos inuaserat Neq;
solū illis aliena mēs erat, q̄ cōscij cōiuratōis fuerāt, Sed omīno cū
cū plebs nouarū rerū studio Catilinā incepta, pbabat, Id adeo
videbat more suo facere, NAM sp in ciuitate, quib⁹ opes nulle
sunt, bonis inuidēt, malos extollūt, vetera odere, noua exoptant
odio suarū rerū mutari oīa studēt, turba atq; seditionibus sine cura
alunt, qm egestas facile habet sine damno, Sed urbana plebs
ea vero p̄ceps erat, multis de causis, Primū oīm, qui vbiq; pbro,
atq; petulantia maxime p̄stabāt, Item alij, qui p dedecora, p̄mio-
nijs amissis, postrēo oēs, q̄s flagitiū, aut facin⁹, domo expluerat,
hi Romā, sicut in sentinā, cōfluxerāt, Deinde multi mēores Syl-
lanæ victoriā, qd' ex gregarijs militib⁹ alios senatores videbant,
alios ita diuites, vt regio victu, atq; cultu atq; agerent, sibi q̄sq;
si victoriā in armis foret, talia sperabat, Præterea iuuetus, quæ in
agris manū mercede inopiā tolerauerat, priuatis, atq; publicis
largitionibus excita, urbanū otiiū ingrato labori ptulerat, Eos at-
q; alios oēs malū publicū alebat, Quo minus mirandū est homi-
nes egentes, malis moribus, maxima spe, Reipu, iuxta ac sibi con-
suluisse, Præterea, quorū victoriā Syllae, parentes proscripti, bo-
na erepta, ius libertatis imminutū erat, haud sane alio animo bel-
li euentum expectabant, Ad hoc quicūq; aliarum atq; senatus

partiū erat, cōturbari Rēpu, quā minus valere ipī malebāt, Ideo malū id adeo multos post annos in ciuitatē reuerterat, Nam post q̄ Gn. Pompeio, & M. Crasso Consulib⁹, tribunitia potestas restituta est, hoīes adolefcētes, summā ptātem nacti, quib⁹ aetas, animusq; ferox erat, coepe senatū criminādo plebē exagitare, deide largiēdo, atq; pollicitādo magis incendere, Ita ipsi clari, potētesq; fieri, Contra eos summa ope nitebat pleraq; nobilitas Senat⁹ sub spetie pro sua magnitudine, Nāq; vti (paucis verē absoluā) post illa tpa quicūq; Rempu, agitauiere, honestis noib⁹, alij sicuti iura populi defenderēt, pars quo senatus autoritas maxima foret, bonum publicū simulantes, p sua quisq; potētia certabant, neq; illis modestia, neq; modus cōtentionis erat, Vtriq; victoriā crudeliē exercebant, Sed postq; Gn. Pom, ad bellū Maritimū, atq; Mitridaticū missus est, plebis opes imminuta, paucorū potētia creuit, Hi magistratus, puīntias, aliaq; omnia tenere, Ipsi innoxij, florētes, sine metu aetate agere, ceterosq; iuditijs terrere, quo plebē in magistratu placidus tractarent, Sed vbi primū dubijs reb⁹ no uandis spes oblata est, vetus certamen animos eorū arrexit, Qd̄ si primo plio Catilina supior, aut aequa manu discessisset, pfecto magna clades, atq; calamitas Rēpu, opp̄sisset, Neq; illis, qui victoriā adepti forent, diutius ea vti licuisset, quin defessis & exanguibus, qui plus posset impiū, atq; libertatē extorqueret, Fuere tñ extra cōiurationē cōplures, qui ad Catilinā inītio pfecti sunt, In his erat Fuluius Senatoris filius, quē retractū ex itinere parēs

Iussit necari, Iisdem tēporibus Romae Lētulus, sicuti Catilina p̄ceperat, quoscūq; moribus, aut fortuna nouis reb⁹ idoneos credebatur, aut p se, aut p alios sollicitabat, Neq; solū ciues, sed cuiuscūq; modi gen⁹ hoīm q; modo bello vsui foret, Igit̄. P, Vmbreno cui dā negotiū dar, vti legatos Allobrogū requirant, eosq; si possit impellat ad fortietatē bellī, existimās publice, priuatimq; aere alieno oppressos, Præterea q; natura Gallica gens bellicosa esset, facile eos ad tale cōsiliū adduci posse, Vmbrenus quod in Gallia negotiatus erat, plerisq; principibus ciuitatū notus erat, atq; eos nouerat, Itaq; sine mora vbi primū legatos in foro cōspexit, per cōtatus pauca de statu ciuitatis, & quasi dolens eius casum, coepit requirere, quem exitū tantis malis sperarent, Postq; illos videt queri, de auaritia magistratū accusare Senatum, q; in eo auxiliū nihil esset, suis miserijs remedium morte expectare, At ego, inquit, vobis modo si viri esse vultis, rationem ostendam, qua tanta ista mala effugiatis, Hæc vbi dixit, Allobroges in maximam spem adducti, Vmbrenum orare, vt sui miseretur, nihil tam asperū, neq; tam difficile esse, quod non cupidissime facturī essent, dum ea res ciuitatē aere alieno liberaret, Ille eos in domū D. Brutī perducit, qd̄ foro p̄p̄inqua erat, neq; aliena cōsiliū ppter Semproniam, Nam tum Brutus ab Romā aberat, Præterea Cabiuiū accersit, quo maior autoritas sermoni inesset, Eo presente cōiurationē aperit, nominat socios, Præterea multos cuiuscūq; gn̄is innoxios, quo legatis anim⁹ amplior esset, Deinde eos pollicitos opam

CONIVRATIO,

suam, domū dimittit, sed Allobroges diu in incerto habuere, qđ
nam cōsiliū caperēt, In altera parte erat aes alienū, studiū belli, ma
gna merces in spe victoriā, ac in altera maiores opes, tuta cōsilia
p̄certa spe, certa p̄mia, Hęc illis voluētib⁹, tādē vicit fortūa Re
pub, Itaq; Q, Fabio Sāge, cui⁹ p̄cōcinio plurimū ciuitas vtebat̄
rē oēm vti cognouerāt, aperiūt, Cicerō p̄ Sangā cōsiliū cognito
legatis p̄cepit, vt studiū cōiuratōis vehemēter simulent ceteros
adeār, bñ polliceant̄, dētq; opā, vti eos q̄ maxie māifestos habeāt
Isdē fere t̄pib⁹, in Gallia citeriore, atq; vltiore, item in agro Pi
ceno, Brutio, Apulia, motus erat, Nāq; illi, q̄s añ Catilia dimise
rat, incōsulte, ac velut p̄ dementiā, cūcta simul agebāt nocturnis
cōsilijs, armorū, atq; telorū portatōib⁹, festinādo agitādo omnia
plus timoris, q̄ p̄cisi effecerāt, Ex eo nūero cōplures, Q, Metel,
Celer p̄tor, ex senatuscōsulto, cognita cā, i vīcula cōiecerat, Item
in citeriore Gallia, C, Murena, q̄ ei puīntiā legat⁹ p̄erat, at romē
Lētul⁹ cū ceteris, q̄ erāt cōiuratōis p̄cīpes, paratis, vt videbat̄,
magnis copijs, cōstituerat, vti cū Catilia in agrū Fesulanū cū ex
ercitu venisset, L, Bestia, Tri, Ple, cōtiōe habita, quereret de acti
onib⁹ Ciceronis, bellicq; grauissimū iūidia, optimo p̄suli p̄poneret,
Eo signo, p̄xia nocte cetera multitudo cōiuratōis suū q̄sq; nego
tiū exequeret, sed ea diuisa hoc modo dicebant̄, Statili⁹ & Gabi
nius vti cū magna manu duodeci simul opportūa loca vr̄bis in
cenderēt, q̄ tumultu facili⁹ adit⁹ ad cōsulē, ceterosq; q̄b⁹ insidiā
parabant̄, fieret, Cethegus Ciceronis ianuam obsideret, eumq;

CATILINAE,

Fo, xiiij,

vi aggredere, Alius aut̄ aliū, Sed filij familiarū, quorū ex nobili
tate maxia pars erat, parētes interficerēt, simul cede, & incēdio; p
cullis oibus, ad Catilinā erūperēt, Inter hęc parata, atq; decreta,
Cethegus sp̄ q̄rebat̄ de ignauia sotiōrū, illos dubitādo, & dies p̄
latādo, magnas opportūitates corrūpe, facto nō cōsulto in tali pi
culo op⁹ eē, seq; si pauci adiuuarēt, lāguētib⁹ alijs, impetū i curiā
facturū, Natura ferox, vehemēs, manu prōpt⁹ erat, MAXI
MVM bonū in celeritate putabat, Sed Allobroges ex p̄cepto
Ciceronis p̄ Gabiniū ceteros cōueniūt, Ab Lentulo, Cethego
Statilio, itē Cassio postulat̄ iusiurandū, qđ signatū ad ciues p̄ferāt
aliter haud facile eos ad tantū negotiū impelli posse, Ceteri nihil
suspiciēs dant, Cassius semet eo venturū breui pollicet̄, ac pau
lo ante legatos, ex vrbe p̄ficiūt, Lētilus cū his Titū Volturtiū
quendā Crotoniēsem mittit, vt Allobroges, priusq; domū p̄ge
rent, cū Catilina, data, atq; accepta fide, sotiētatē confirmarent,
Ipse Volturtio literas ad Catilinā dat, quarū exm̄ infra scriptū est

Vi sum ex eo, quē ad te misi cognosces, fac cogites i

q̄ quanta calamitate sis, & memineris te virū esse, con

syderes quid tūc postulēt ratiōes, AVXILIVM

petas ab omib⁹, etiā ab infimis, Ad hęc mādata p̄bis dat, cū ab se
natu hostis iudicat⁹ sit, q̄ cōsilio seruitia repudiet, In vrbe parata
esse q̄ iusserat, ne cūctē ip̄e p̄p̄ accedere, His reb⁹ ita actis, cō
stituta nocte, q̄ p̄fiscerent̄, Cicerō p̄ legatos cūcta edoctus, L,

Valerio Flacco, & C. Promptinio p̄toribus imp̄at, vt in ponte **Milui** p̄ infidias **Allobrogū** comitatus dephēdāt, Rem om̄em aperit, cui⁹ gratia mitteban̄, Cētera vti factū opus sit, ita agant, p̄mittit illis hoīes militares, sine tumultu p̄sidijs collocatis, sicuti p̄ceptū erat, occulte pontē obsident, Postq̄ ad id loci legati cum **Volturtio** venerūt, & simul vtrinq̄ clamor exortus est, Galli cito cognito cōsilio, sine mora p̄toribus se tradūt, **Volturtius** priō cohortatus ceteros, gladio se a multitudie, defendit, Deinde vbi a legatis desertus est, multa prius de salute sua **Promptiniū** obestatus, qd̄ ei notus erat, postremo timidus, ac vitæ diffidēs velut hostib⁹ sese p̄toribus dedit, Quibus rebus cōfectis, om̄ia p̄pe p̄ nuntios cōsulī declarant, At illi ingens cura, atq̄ lētitia simul occupauere, Nam latabat̄ intelligēs cōiuratione patefacta, ciuitatē piculis ereptā esse, Porro aut̄ anxius erat, dubitās in maximo scelere tantis ciuib⁹ deprehēsis, qd̄ factū opus esset poenā illorū sibi oneri, impunitatē p̄dundae Reipub, fore credebat, Igit̄ cōfirmato animo vocari ad sese iubet **Lentulū**, **Cethegū**, **Statiliū**, **Gabinium**, Itēq̄ **Quintiū Cepariū** **Terracinēsem**, qui in **Apuliam** ad cōcitanda seruitia, p̄ficisci parabat, Ceteri sine mora veniūt, **Ceparius** pauloante domo egressus, cognito inditio, ex vrbe pfugerat, cōsul **Lētulū**, qd̄ p̄tor erat, ipse manu tenēs in senatū pducit, Reliquos cum custodibus in aedem **Concordiae** venire iubet, eo senatū aduocat, magnaq̄ frequētia eius ordinis, **Volturtiū** cum legatis introducit, **Flaccū** p̄torē scriniū cū literis, q̄s a legatis ac

ceperat, eodē afferre iubet, **Volturtius** interrogat⁹ de itinere & de literis postremo quid, aut qua de causa cōsiliū habuisset pria fingere, alia dissimulare de cōiuratione, Post, vbi fide publica dicere iussus est, oīa vti gesta erāt, aperit, docetq̄ se paucis ante diebus a **Gabinio**, & **Cepario** sotiū accitū, nihil ampli⁹ scire, q̄ legatos tantūmodo audire solitū, ex **Gabinio P.**, **Antonīū**, **Seruiū Syllā**, **L. Vargunteiū**, multos p̄terea in ea cōiuratione eē, Eadē Galli fastent, At **Lētulū** dissimulantē, coarguit, p̄ter literas sermonibus, quos ille habere solit⁹ erat ex libris **Sybillinis**, regnū Romę tribus **Cornelijs** portēdī **Cinnā** atq̄ **Syllā** antea, se tertīū esse, cui fatum foret vrbs potiri, Præterea ab incēso capitolio, illū esse, xxx annū, quē saepe ex p̄digijs aruspices r̄ndissent, bello ciuili cruentū fore, Igit̄ plectis literis, cū pri⁹ oēs signa sua cognouissent, senatus decreuit, vti abdicato magistratu **Lētul⁹**, itēq̄ ceteri i liber] custodijs haberent, Itaq̄ **Lētul⁹ P.**, **Lētulo Spintheri**, qui tū aedilis erat, **Cethegus Q.**, **Cornificius**, **Stali⁹**, **C.**, **Cæsari**, **Gabinius**, **M. Crasso**, **Ceparius** (nam is pauloante ex fuga retract⁹ erat) **Cn. Terentio** senatori tradunt, Interea plebs, cōiuratione patefacta, quæ priō cupida nouarū rerū nimis bello fauebat, mutata mente **Catilinæ** cōsilia execrari, **Ciceronē** ad coelū tollere, veluti ex seruitute erepta, gaudiū, atq̄ lēitiā agitabat, Nanc̄alia belli faciora præde magis, q̄ detrimēto fore, Incēdiū vero crudele, immoderātū, ac sibi maxime calamitosum putabat, quippe cui oēs copiae in vso quotidiano, & cultu corpis erant Post eum diem quidam

CONIVRATIO,

L. Tarquinius ad senatū adductus erat, quē ad Catilinā pficiscētem retractū ex itinere aiebāt, Is cū se diceret indicaturū de cōiuratiōe, si fides publica data esset, iussus a cōsule, quē sciret, edicere eadē fere, quā Volturtius, de paratis incēdijs, de eadē bonorū, de itinere hostiū senatū edocet, Præterea se missum a, M. Crasso qui Catilinæ nuntiaret, ne eum Lentulus, & Cethegus, alijsq; de cōiuratione depræhensi terrerent, eoq; magis pperaret ad urbē accedere, quo cæterorū animos reficeret, & illi facilius a periculo eriperent, Sed vbi Tarquinius Crassum nominavit hominē nobilē, maximis diuitijs, summa potentia, alijs rem incredibilem rati, pars, tamen si verum, existimabāt, tamen quia in tali tempore tāta vis hominis magis leniunda, quā exagitanda videbatur, Pleriq; Crasso ex priuatis negotijs obnoxij, conclamāt indicem falsum esse, deq; ea re postulant, vti referatur, Itaq; cōsulente Cicerone, frequens Senatus decreuit, Tarquinij iuditū falsum videri Eūq; in vinculis retinendū, neq; amplius potestatem sui facundam faciundi, nisi de eo indicaret, cuius consilio tantam rem esset mentis, Erant eo tempore, qui existimarent iuditium illud a, P. Antonio machinatū, quo facilius appellato Crasso per societatem piculi, reliquos illius potentia tegeret, alijs Tarquinium immisum a Cicerone aiebant, ne Crassus more suo, suscepto malorū patrociniō Rempub, cōiurbaret, Ipsum Crassum ego postea pcam audiui, tantam illam cōtumeliā sibi a Cicerone paratā, sed iisdē tēporib; Q. Catul; & Cn. Piso, neq; pcebus, neq; gratia,

CATILINAE.

Fo, xvi,

neq; precio, Ciceronē impellere potuere, vti p Allobroges, aut palii indicē, C. Cæsar falso nominaret, Namq; vterq; graues inimicitias cū illo exercebāt, Piso oppugnatus in iuditio pecuniarū repetundarū, ppter cuiusdam trāspadani supplitū iniustū, Catulus ex petitione pontificat; odio incēsus, q; extrema ætate maximis honorib; vsus, ab adolescētulo Cæsare vict; discesserat, Res aut oportūa videbat, q; is priuatim egregia liberalitate, publice maximis muneribus grandē pecuniā debebat, Sed vbi cōsulē ad tantū facin; impellere nequeūt, ipsi singillatim circūeundo, atq; emētiendo, quē se ex Volturtio, aut Allobrogibus audisse dicerent, magnā illi inuidiā cōflauerāt, vsq; adeo, vt nōnulli eqtes romani, q; pñdij cā cū telis erāt circū adē Cōcordiæ, seu piculi magnitudine, seu animi mobilitate impulsi, quo studiū suū in Rēpu, clarius eēt, egrediēti ex senatu Cæsari, gladio minitarent, Dum hæc in senatu agunt, & dū legatis Allobrogū, et Tito Volturtio cōprobato eorū iuditio, pñia decernunt, liberti et pauci ex cliētibus, Lētuli, diuersis itinerib; opifices, atq; seruitia in vicis ad eum eripiendū sollicitabāt, Partim exgrebāt duces multitudinū, q; pñtio Rēpub, vexare soliti erāt, Cethegus at pñtios, familiā, atq; libertos suos electos, & exercitatos orabat in audaciā, vt grege facto cū telis ad sese irrūperēt, Cōsul, vbi ea parari cognouit dispositis pñdij, vt res, atq; tēpus monebat, cōuocato Senatu refert quid de his fieri placeat, qui in custodijs traditi erant, Sed eos frequens Senatus iudicauerat pauloante contra Rempub, fecisse

CONIVRATIO,

Tum D, Iuni⁹ Syllan⁹, prim⁹ sniam rogat⁹ (q^d eo tpe cōsul designatus erat) de ijs, qⁱ in custodijs tenebant^r, & præterea de L, Cassio, P, Furio, P, Vmbreno, Quin, Annio, si dephensi foret, sup⁹ plitiū sumēdū decreuerat, Iisq^{ue} postea p^{ri}mot⁹ oratiōe, C, Cēsaris pedib⁹ i sniam Tyberij Neronis iturū se dixerat, q^d de ea re, p^{ri}stis dijs additis, referendū esse cēluerat, Sed Cēsar, vbi ad eū ventū ē rogatus sniam a cōsule, huiuscemodi verba locutus est,

¶ Cēsaris Oratio,

Mneis hoīes, P, C, qui de reb⁹ dubijs cōsultāt, AB

○ O DIO, AMICITIA, ira, atq^{ue} misericordia vacuos esse decet, Haud facile anim⁹ verū, p^uidet, vbi

illa offitūt, neq^{ue} q^uq^{ue} oīm libidini simul & vsui paruit, vbi intēderis INGENIVM valet, Si libido possidet, ea dñat, anim⁹ nihil valet, Magna mihi copia ē memorādi P, C, qⁱ reges, atq^{ue} populi, ira aut misericordia impulsī male cōsuluerūt, Sed ea malo dicere: que maiores nostri cōtra libidinē animi sui recte, atq^{ue} ordinate fecere, bello Macedonico q^d cū rege Perse gessimus, Rhodiorū ciuitas magna, atq^{ue} magnifica, quæ po, Ro, opib⁹ creuerat, infida: atq^{ue} aduersa nobis fuit, Sed postq^{uam} bello cōfecto de Rhodijs cōsultū est, maiores nostri ne quis diuitiarū magis, q^{uam} iniuriæ causa bellū inceptū diceret, impunitos eos dimiserūt, Itē bellis punicis: oībus, cū saepe Carthaginēses in pace, & p^{er} idutias multa nefaria facinora fecissent, nunq^{uam} ipsi p^{er} occasionē talia fecere, magis, quid^{am} se dignū foret, q^{uod} in illos iure fieri posset, querebant, Hoc:

CATILINAE,

Fo, xvij,

sem vobis p^uidendū est, P, C, ne plus apud vos valeat, P, Lcñ, & cæterorū scelus, q^{uod} vestra dignitas, neue magis ire vestræ cōsulatis, q^{uam} famæ, Nam si digna pœna pro factis eorū reperiretur nouū cōsiliū adprobo, Sin magnitudo sceleris ingenia omnium exupat, his vtendū censeo, q^{uod} legibus cōparata sunt, Pleriq^{ue} eorū qui ante me snias dixerūt, cōposite, atq^{ue} magnifice casum Reip^u, miserati sunt, q^{uod} belli sæuitia esset, quæ victis acciderēt, enūerauer^{unt}, rapi virgines, pueros, diuelli liberos a cōplexu parētū, matres familiarū pati quæ victoribus collibuisse, Fana, atq^{ue} domos spoliari, cadē, incēdia fieri, Postremo armis, cadauerib⁹, cruore, atq^{ue} luctu omnia cōpleri, Sed p^{er} deos immortales, q^{uod} illa oratio p^{er}tinuit, An vt vos infestos cōiuratiōi faceret? scilicet quæ res tanta, atq^{ue} tam atrox nō p^{er}mouit, eū oratio accēderet, nō ita est, Neq^{ue} cuiq^{ue} mortalitū iniuriæ suæ paruæ vident^{ur}, multi eas grauius equo habuere, Sed alijs alia licētia est, P, C, qui demissi in obscuro vitam agūt, si q^{uod} iracūdia deliquere, pauci sciūt, fama atq^{ue} fortuna eorū pares sunt, qui magno impio p^{er}ditī, in excelsō atarē agūt, eorum facta cūcti mortales nouere, ITA IN MAXIMA fortūa minima licentia est, neq^{ue} studere, neq^{ue} odisse, sed minime irasci decet Quæ apud alios iracūdia dicit^{ur}, ea in impio supbia, atq^{ue} crudelitas appellat^{ur}, Ego equidē sic existimo, P, C, oēs cruciatus miōres, q^{uam} facinora illorū esse, Sed pleriq^{ue} mortales postrema meminere, et in hoībus impijs sceleris eorū obliti, de pœna differūt, si ea paulo leuior fuerit, D, Syllanū virū fortem, atq^{ue} strenuū, certe scio, quæ

dixerit, studio Reipub, dixisse, neq; illū in tanta re gratiā, aut ini-
micitias exercere, eos mores, eamq; modestiā viri cognoui, Ver-
rum snia eius mihi nō crudelis (quid em̄ in talis hoies crudele fi-
eri p̄t) sed aliena a Repub, nra videf. Nā pfecto aut metus, aut i-
uria te subegit Syllane, cōsulē designatū, gen^o poenē nouū decer-
nere, De timore, supuacaneū est differere, cū p̄sertim diligentia
clarissimi viri cōsulis tanta praesidia sint in armis, De poena possū
equidē dicere id quod res habet, in lucū, atq; miseris, MOR-
TEM, erumnarū requiē, nō crutiātū esse, Eam cūcta mortaliū
mala dissoluere, vltra neq; curae, neq; gaudio locū esse Sed p des-
os immortales, quāobrem in sententiā nō addidisti, vti prius ver-
beribus in eos animaduerteref? an quia lex Portia vetat, aut alie
leges? Item eōdēnatis ciuibus nō animā eripi, sed exiliū p̄mitti iur-
bent, an quia grauius est verberari, q̄ necari? Quid aut acerbū
aut nimis graue est in homies tanti facinoris cōiūctos, Sin q̄a le-
uius est, qui cōuenit in minori negotio legē timere, cū eam in ma-
iore neglexeris? At em̄ quis reprehēdet, qd' in paricidas Reip,
decretū erit? t̄ps, dies, fortuna, cuius libido gētib^o moderat, Illis
merito accidet quidq̄d euenerit, Ceterū vos p̄res, C, qd' i alio sta-
tuatis, cōsyderate, OMNIA MALA EXEMPLA, ex bo-
nis iniūis orta sunt, sed vbi impiū, ad ignaros ciues, aut minus bo-
nos puenit, nouū illud exm̄ ab dignis et idoneis, ad idignos et nō
idoneos transierit, Lacedaemonij, deuictis Athenēsis, trigita
viros iposuerit, qui Rempu, eorū tractarent, Hi primo coepes

re pessimū quēq; & oībus inuisum indēnatū necare Ea populus
latari, merito dicere fieri, Post, vbi paulatim licentia creuit, iuxta
bonos & malos libidine iūficere, ceteros metu frere Ita ciuitas
seruitute opp̄ssa, stultē leticiē graueis poenas dedit, Nra memoria
victor Sylla, cū Damasippū, et alios eiusmōi, q̄ malo Reipu, cre-
uerāt, iugulari iussit, Quis nō factū ei^o laudabat? hoies scelestos
& factiosos, q̄ seditionib^o Rēpu, exagitauerant, merito necatos
aiebant, Sed ea res, magne iniūitū cladis fuit, Nam vti quisq; aut
domū, aut villam, postremo vas, aut vestimentū alicuius concu-
piterat, dabat operā, vt is in p̄scriptorū nūcro esset, Ita illi, q̄bus
Damasippi mors laeticiā fuerat, paulo post ipsi trahebant, neq;
prius finis iugulandi fuit, quā Sylla om̄es suos diuitijs expleuit,
Atq; ego hoc nō in M, Tul, neq; his tēporibus vereor, Sed in
magna ciuitate m̄lta, & varia igenia sunt, Pōt alio tpe, alio cōsule
ciuitē exercit^o i manu sit, falsum aliqd, p̄ v̄o credi, vbi hoc exēplo
p̄ Senat^o decretū, gladiū cōsul eduxerit, q̄s illi finē statuet? aut q̄s
moderabit? Maiores nostri patres, C, neq; cōsiliū, neq; audaciā
vnq̄ eguere, neq; illis supbia obstabat, q̄ minus aliena instituta, si
modo p̄ba erāt, imitarent, Arma atq; tela militaria a Sānitib^o, iūsig-
nia mḡratū a Thuscis, pleraq; sumpserūt, Postremo qd' vbiq;
apd' sotos, aut hostes idoneū videbat, cū summo studio domi ex-
eq̄bant, IMITARI, q̄ inuidere bonis malebant, Sed eodem il-
lo tempore Gratiae morem imitati, verberibus animaduertebāt
in ciues, de condemnatis summum supplitium sumebant,

Postq̃ Respub, adoleuit, & multitudine ciuū faciones valere circūueniri innocētes, alia huiuscemodi fieri cōpe, tūc lex Portia aliaq; leges paratae sunt, q̃bus legib⁹ dānatis exiliū pmissum est. Hanc ergo causam, P, C, quo minus nouū cōsiliū capiamus, in primis magnā puto, Profecto virt⁹, atq; sapiētia maior ī illis fuit, qui ex paruis opibus tm̃ imperiū fecere, q̃ in nobis, qui ea bene parta vix retinemus, Placet igit̃, eos dimitti, & augeri exercitum Catilinae? Minime, sed ita cēseo, publicādas eorū pecunias, & ipsos in vinculis p̃ municipia habēdos, q̃ maxie opibus valēt, Ne quis de his postea ad senatū referat, neue cū poplō agat, Qui aliū fecerit, senatū existimare, eū cōtra Rempub, & salutē oīm facturū, Postq̃ Caesar dicēdi finē fecit, ceteri ṽbo, alius alij varie assentiebant̃, At, M, Porcius Caro rogatus sententiā huiuscemodi orationē habuit,

ORATIO, M, CATONIS.

Onge mihi alia mens est, P, C, cū res, atq; picula nostra cōsydero, & cū finis nōnullorū ip̃e mecum reputo, Illi mihi differuisse vident̃, de poena eorū, q̃ priē, parētib⁹, aris, atq; focis suis bellū parauere Res aut̃ monet cauere ab illis magis, q̃ qd in illos statuam⁹, cōsultare Nam cetera maleficia tū p̃sequere, vbi facta sunt, Hoc nisi p̃uideris, ne accidat vbi euenit, frustra iudicia implores, CAPTA VRBE, nihil reliquit victis, Sed per deos immortales vos ego appello, qui semper domos, villas, signa, tabulas vestras pluris, q̃ Rempub, fecistis si ista cuiuscūq; modi sint, quē amplexamini, retinere, si voluptatib⁹

vestrū otii p̃bere vultis, exp̃giscimini aliqui, & capeſcite Rēpu, nō nūc agit de vectigalib⁹, neq; de sotiōrū iniurijs, libertas & anima nostra in dubio ē, Sape nūero P, C, mīta ṽba ī hoc ordine feci saepe de luxuria, atq; auaritia nostrorū ciuū questus sum, multosq; mortales ob eā cām aduersos habeo, qui mihi, atq; animo meo nullius vnq̃ delicti gratiā fecissem, haud facile alteri⁹ libidini malefacta cōdonabā, Sed ea tamen vos paruipēdebatis, tamē Respu, firma erat, opulētia negligētia tolerabat, Nūc ṽo id agit bonis ne, an malis morib⁹ viuam⁹, neq; quantū, aut q̃ magnificū ipiū populi Roma, sit, Sed hac cuiuscūq; mōi vident̃, nostra an nobiscū vna hostiū, futura sint, hic mihi q̃sq; māsuēdine & misericordiā noīat? Iampridē equidē nos vera rerū vocabula amissimus, q̃a bona ALIENA largiri liberalitas, Malarū rerū audacia, fortitudo vocat̃, eo Respu, in extremo sita est, Sint sane, qm̃ ita se mores habēt, liberales ex sotiōrū fortunis, Sint misericordes in furib⁹ aerarijs, Ne illi sanguinē nostrū largiant̃, et dum paucis scelestis parcūt, bonos oēs p̃ditū eant, Bene et cōposite, C, Caesar paulo ante in hoc ordine de vita & morte differuit, credo falsē existimans ea, quae de inferis memorant̃, diuerso itinere malos a bonis, loca tetra, inculta, scēda atq; formidolosa habere, Itaq; cēnuit pecunias eorū publicādas, ip̃os p̃ municipia in custodijs habēdos, videlicet timēs, ne si Romē sint, aut a popularib⁹ coniurationis, aut a multitudine cōducta, p̃ vim eripiant̃, Quasi vero MALI atq; scelesti tantūmodo in vrbe, & non p̃ totam Italiā sint,

CONIVRATIO,

aut nō ibi plus possit audacia, vbi ad defendendū opes minores
sunt. Quare vanū eqdē hoc cōsiliū est, si piculū ex illis metuit, si i
tāto omniū metu solus nō timet, eo magis refert, me mihi atq; vo
bis timere. Quare, cū de P, Lentulo, ceterisq; statueris, p certo
habetote, vos simul de exercitu, Catilinæ, & de omib; cōiuratis
decernere. Quanto vos attēti⁹ ea agetis, tāto illis anim⁹ infirmior
erit. Si paululū modo vos languere viderint, iam omnes feroces
aderūt, Nolite existimare maiores nostros armis Rempubli, ex
parua magnā fecisse, si ita res esset, multo pulcherrimā eam nos
haberem⁹, q̄ppe fortiorū atq; ciuiū, p̄terea armorū, atq; equorum
maior nobis copia, q̄ illis est, Sed alia fuere, quæ illos magnos fe
cere, que nobis nllā sunt, DOMI INDVSTRIA, foris iustū
īperitū, anim⁹ i cōsulēdo liber, neq; delicto, neq; libidini obnoxio
Pro his nos habem⁹ luxuriā, atq; auaritiā, publice egestatē, priua
tim opulētiam, laudam⁹ diuitias, sequimur iertiam, Inter bonos
& malos nullū discrimē ē, Omnia virtutis p̄mia ambitio possidet,
neq; mirū vbi vos separatim sibi quisq; cōsiliū capitis, vbi domi
voluptatibus, hic pecuniæ, aut gratiæ seruitis, Eo fit, vt impet⁹ fiat
in vacuā Rempub, Sed ego hæc omitto, Cōiurauere nobilissimi
ciues patriā incēdere, Gallorū gentē infestissimā Romano nomī
ad bellū accersunt, Dux hostiū cū exercitu supra caput est, Vos
cūctamini etiā nūc & dubitatis, quid intra moenia dephenis hos
sibus faciatis? Misereamī cēseo, deliquere hoīes adolescētulī per
ambitionē, atq; etiā armatos dimittatis, Ne ista vobis mansuetu

CATILINAE,

Fo, xx,

do & misericordia, si illa arma cōperint, in miseriā cōuertet, Scili
cet res ipsa aspa est, sed vos nō timetis eam, immo v̄o maxie Sed
inertia & mollitiā animi, ali⁹ aliū expectātes cūctamini, videlicet
dijs immortalib; cōfisi, q̄ hāc Rēpub, in maxis sepe piculis seruau
re, NON VOTIS neq; supplicijs mulierib; auxilia deorum
parant, vigilādo, agēdo, bñ cōsulēdo, p̄spe oīa cedūt, VBI SO
CORDIAE te atq; ignauiae tradideris, ne q̄c̄q; deos īplores,
irati, īfestiq; sunt, Apud maiores nostros Aul⁹ Mālī⁹ Torquat⁹
bello gallico filiū suū, q̄ is cōtra impiū in hostē pugnauerat, ne
ci iussit, atq; ille egregi⁹ adolescēs, immoderatæ fortitudinis mor
te poenas dedit, Vos de crudelissimis parricidis, quid statuatīs cū
ctamini? videlicet cetera vita eorū, huic sceleri obstat, Verū par
cite dignitati Lētuli, si ipse pudicitiae, si famæ suæ, si dijs aut hominib;
vnq; vllis pepcit, Ignoscite Cethegi adolecētiae, nisi iterum
iam patriæ bellū fecit, nam quid ego de Gabinio Statilio, Cepas
rio loquar? quib; si q̄d̄q; p̄ci vnq; fuisset, nō ea cōsilia de Repu,
habuissent, Postremo, P, C, si me hercle p̄ciō loc⁹ esset, facile pa
terer vos ip̄a re corrigi, qm̄ v̄ba mea cōtēnitis, Sed vndiq; circū
uerti sum⁹, Catilina cū exercitu in faucibus vrget, Alij intra moe
nia, atq; in sinu vrbis sunt hostes, neq; parari, neq; cōsuli quicq; p̄
occulte, quo magis p̄perādū ē, Quare ita cēseo, cū nephario cō
silio sceleratorū ciuiū Respu, i maxia pericula venerit, Hiq; in
clitio T, Volturij, & legatorū Allobrogū cōuicti, cōfessiq; sint,
eadem, incendia, aliq; se foeda, atq; crudelia facinora in ciues,

CONIVRATIO,

patriamq; paruisse, de cōfessis sicuti de manifestis rerū capitaliū more maiorū supplitiū sumendū, postq; Cato assedit, cōsulares oēs, itēq; Senat⁹ magna pars, sniam ei⁹ laudāt, & tutē ani ad cōclū ferūt, Alij alios increpātes, timidos vocāt, CATO Magnus atq; clarus habet, Senat⁹ decretū fit, sicut ille cēsuerat, Sed mihi mīra legēti, mltaq; audiētū, q̄ po, Ro, mltitiāq; mari atq; terra p̄clara facinora fecit, forte libuit attēdere, q̄ res maxie tāta negotia sustinūisset, sciebā sepe nūero po, Ro, PARVA manu cū magnj legiōib⁹ hostiū cōtēdisse, cognouerā paruis copijs bella gesta cū opulētis regib⁹, Adhoc saepe fortūæ violētiā tolerauisse, faciūdia GRECOS, gloria belli GALLOS Romanos ante fuisse, At mihi multa agitantī cōstabat, paucorū ciuū egregiā virtutē cuncta patrauisse, eoq; factū, vti DIVITIAS PAUPER TAS, multitudinē paucitas suparet, Sed postq; luxu, atq; desidīa ciuitas corrupta est, rursus Respu, magnitudie sua impatorū, atq; magistratuū vitia sustētabat Ac veluti effoeta parētū multis tēpestatib⁹ haud sane q̄sq; Romæ & tute magn⁹ fuit, sed mea memoria ingēti & tute, diuersis morib⁹ fuere duo viri, M, Cato & C, Cæsar, Quos qm̄ res obtulerat, silentio p̄terire, nō fuit cōsiliū quin vtriusq; naturā & mores, quātū ingenio possem, aperirē,

Cōparatio M, Catonis Et C, Cæsarīs,

i Gif his genus, atas, eloquentia ppe æqualia fuere,
Magnitudo ani par, itē gloria, sed alia alij, Cæsar bñs
suijs, ac mūificētia magn⁹ habebat, integritate vitæ

CATILINAE,

Fo, xxi,

Cato, ille māsuetudine, & misericordia clarus factus est, Huic seueritas dignitatē addiderat, Cæsar dando, subleuādo, ignoscēdo, Cato nihil largiēdo, gloriā adeptus In altero miseris profugium erat, in altero malis perniciēs, illius facilitas, huius cōstantia laudabā, Postremo Cæsar in animū induxerat laborare, vigilare, negotijs amicorū intētus, sua negligere, nihil denegare, qd̄ dono dignū esset, sibi magnū imperiū, exercitū nouū bellum exoptabat, vbi virt⁹ ei⁹ enitescere posset, At Catoni studiū modestiæ, & decoris, sed maxie seueritatis erat, Nō diuitijs cū diuite, nec factiōe cū factioso, sed cū strenuo, & tute, cū modesto pudore, cū innocēte abstinentia certabat, eē q̄ videri bon⁹ malebat, Itaq; quo minus gloriā petebat, eo magis illā adsequebat, Postq; vti dixi, senatus in Catonis sniam discessit, Consul optimū factu ratus, noctē, quē instabat, ante cape, neqd̄ eo spatio nouare, Triūuirosq; ad supplitiū postulabat, parare iubet, ipse dispositis p̄sidijs, Lētulū in carcerē deducit, ceteris idē fit p̄ Prætores, Est loc⁹ in carcere, quod Tullianū appellat, vbi paululū ascenderis ad leuā circiter xij, pedes humi depressus, eum muniunt vndiq; parietes, atq; insup camera lapideis fornicibus iuncta, sed inculta tenebris, odore foeda atq; terribilis eius facies est, In eum locū postq; demissus ē Lentulus, iudices rerū capitaliū, quib⁹ praeceptū erat, laqueo gulam fregere, Ita ille Patritius ex gente clarissima Corneliorū, qui consulare imperiū Ro, habuerat, dignum moribus, factisq; suis exitium vitæ inuenit, de Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario, eodē

modo supplitium sumptum est,

¶ Vm ea Rome gerunt, Catilina ex omni copia, quam et
 d ipse adduxerat, & Māli⁹ habuerat, duas legiones instituit, cohortes, p numero militum cōplet, Deinde ut quisque
 volūtari⁹, aut ex sortijs in castra vēerat, equaliter distribuerat, ac breui spatio legiones numero hominum expleuerat, cum initio duobus non amplius habuisset, sed ex omni copia circiter pars quarta erat militarium armis instructa, ceteri ut quicquid casus armauerat, spargos, aut lanceas, alij pacatas fudes portabant, sed postquam Antoni⁹ aduētabat cum exercitu, Catilina per montes iter facere, modo ad urbem, modo Galliam versus castra mouere, hostibus occasionem pugnandi non dare, sperabat, prope diem magnas copias sese habiturum, si Romę sortij incepta patrauissent, Interea seruitia repudiabat, cuius initio ad eum magnę copię cōcurrerant, opibus cōiuratōis fretus, simul alienum suis rationibus existimās videri, causam, ciuium cum seruis fugitiuis communem casse, Sed postquam in castra nuntius puenit, Romę coniurationem patefactam, de Lentulo & Cethego, ceterisque, quos supra memoraui, supplitium sumptum, plerique quos ad bellum spes rapinarum, aut nouarum rerum studium illexerat, dilabuntur, Reliquos Catilina per montes asperos magnis itineribus in agrum Pistoriensem adduxit, eo consilio, ut per tramites occulte profugeret in Galliam transalpinam, At Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piceno præsidebat, ex difficultate rerum eadem illa existimās, quæ supra diximus, Catilinam exagitare, Igitur ubi iter eius ex profugis cognos-

uit castra prope mouit, ac sub ipsis radicibus montium cōsedit, quod illi de scelus erat in Galliam properanti, neque tamen Antonius percul aberat, ut pote qui magno exercitu locis aequioribus expeditos in fugam sequeretur, sed Catilina, postquam videt montibus atque copiis hostium se clausum in urbe res aduersas, neque fugam, neque praesidij ullam spem, optimum factu ratus, in tali re fortunam belli tentare, statuit cum Antonio quod primum configere, Itaque contione aduocata, huiusmodi orationem habuit,

¶ Oratio Catilinæ,

¶ Omptum habeo milites, verba virtutem non addere, neque
 c ex ignauo strenuum, neque forte ex timido exercitum oratione imperatoris fieri, quanta cuiusque animo audacia natura, aut moribus inest, tanta in bello patere solet, Quæ neque gloria neque pericula excitant, nequeque horrere, timor animi auribus officit, Sed ego vos quo pauca monere aduocaui, simul uti causam consilij mei aperire, Scitis equidem milites socordia, atque ignauia Lentuli quantam ipsi, nobisque cladem attulerit, quoque modo dum praesidia ex urbe operior, in Galliam proficisci, nequiverim, Nunc vero quod loco res nostrae sint, iuxta mecum omnes intelligitis, Exercitus hostium duo, vnus ab urbe, alter a Gallia obstant, Diutius in his locis esse, si maxime animus ferat, frumenti atque aliarum rerum egestas prohibet, quocumque ire placet, ferro iter aperiendum est, Quapropter vos moneo, uti forti, atque parato animo sitis, & cum praelium inibitis, memineritis vos diuitias, decus, gloriam,

pterea libertatē, atq; patriā in dextris vestris portare, Si vincim⁹
oīa nobis tuta erūt, cōmeatus abūde, municipia, atq; coloniā pa-
tebūt, Si metu cesserim⁹, eadē illa aduersa fient, atq; locus, neq;
amicus quisq; teget, quē arma nō texerint, Præterea milites non
eadē nobis, & illis necessitudo impendet, nos pro patria, p liber-
tate, pro vita, certamus, Illis supuacaneū est pugnare, p paucorū
potentiā, quo audati⁹ aggredimini, memores pristinae virtutis,
licuit nobis cum summa turpitudine in exilio atatem agere, Pos-
tuisitis nōnulli Romæ amissis bonis alienas opes spectare, q̄a illa
foeda, atq; intollerāda viris videbant, hæc sequi decreuistis, si hæc
relinquere vultis, audatia opus est, Nemo nisi victor pace BEL-
LVM mutauit, Nam in fuga salutē sperare, cū arma, qbus cor-
pus tegit, ab hostib⁹ auerteris, ea vero demētia est, Semp in pre-
lio ips maximū est periculū, qui maxime timent, audatia, p muro
habēt, cū vos cōsydero milites, & cū facta vestra estimo, magna
me spes victoriæ tenet, anim⁹, ætas, virtus vestra me hortant, p-
terea NECESSITVDO QVE ETIAM TIMIDOS
FORTES FACIT, Nam multitudo hostiū ne nos circūue-
nire queat, phibēt angustia loci, Quod si virtuti vestræ fortuna
inuiderit, caute ne inulti animā amittatis, neu capti potius sicuti
pecora trucidemini, q̄ virorum more pugnātes, cruentā, atq; lu-
ctuofam victoriā hostibus relinquatis,

h Aec ubi dixit, paululū cōmoratus, signa canere iu-
bet atq; instructos ordies ī locū equū deducit, De

inde remotis oīm equis, quo militibus exequrato periculo anim⁹
amplior esset, Ipse pedes exercitū, p loco, atq; copijs instruit, nā
vbi planities erat inter sinistros monteis, & ab dextera rupe aspa,
octo cohortes in fronte cōstituit, reliqua signa in subsidijs arctius
collocat, Ab his centuriones omneis lectos & euocatos, Præter-
ea ex gregarijs militibus optimū quēq; armatū in primam atq;
subducit, C, Manliū in dextera, Fesulanum quendam in sinistra
parte curare iubet, Ipse cū liberis, & colonis, ppter Aquilam ad-
sistit, quā bello Cymbrico, Ca, Marius in exercitu habuisse dice-
bat, At ex altera parte, C, Antonius pedib⁹ æger, q; prælio adese
se nequibat, M, Petreio legato exercitū pmittit, Ille cohortes ve-
teranas quas tumultus causa cōscripserat in fronte, post eas cate-
rum exercitū in subsidijs locat, Ipse equo circūciens, vnūquēq; no-
minās, appellat, hortat, rogat, vt meminerint se cōtra latrones in-
ermeis, pro patria, pro liberis, pro aris, atq; focis suis certare, hō
militaris, quod amplius annis, xxx, tribunus, aut præfectus, aut
legatus, aut prætor, cum magna gloria in exercitu fuerat, pleros-
q; ipsos, factaq; eorum fortia nouerat, ea cōmemorando militū
animos accendebat, Sed oīibus rebus exploratis, Petreius tur-
ba signū dat cohortes paulatim incedere iubet, Idem facit hostiū
exercitus, Postq; eo ventum est, vnde ab Ferētarijs plūm cōmit-
ti posset, maximo clamore infestis signis cōcurrūt, pila omittunt
gladijs res gerūt, Veterani pristinae virtutis mēores, comin⁹ acris-
ter instare, Illi haud timidi resistūt, maxia vi certat, Interea Catili-

na cū expeditis in prima atq; versari, laborantibus succurrere, integros pro sautis arcessere, omnia prouidere, multum ipse pugnare, saepe hostem ferire, strenui militis, & boni imperatoris officia simul exequere, Petreius, vbi videt Catilinam contra, ac raptus erat, magna vi contendere, cohortem prætoriam in medios hostes inducit, eosq; perturbatos, atq; alios alibi resistentes interficit, Deinde vtrinq; ex lateribus cæteros aggreditur, Manlius et Fesulanus in primis pugnantes cadunt, Postq; suas copias, secum paucis relictum videt Catilina, memor generis, atq; pristinae dignitatis suæ, inter confertissimos hostes incurrit, ibiq; pugnans confoditur, Sed confecto prælio, tum vero cerneret quantam audaciam, quantaq; vis animi fuisset in exercitu Catilinæ, Nam fere quem quisq; pugnando viuus locum coeperat, eum amissa anima corpore tegebat, Pauci autem, quos medios cohors præterea disiecerat, paulo diuersius, Sed omnes tamen aduersis vulneribus conciderant, Catilina vero longe a suis inter hostium cadavera repertus est, paululum etiam adhuc spirans, ferociamq; animi, quam habuerat viuus, in vultu retinens, Postremo ex omni copia, neq; in prælio, neq; in fuga quisq; ciuis ingenuus captus est, Ita cuncti suæ, hostiumq; vitæ iuxta pepercerant, Neq; tamen exercitus Populi Roma, lætam, aut incruentam victoriã adeptus erat, Nam strenuissimus quisq;, aut occiderat in prælio, aut grauius vulneratus discesserat, Multi autem, qui ex castris visendi, aut spoliandi gratia processerant, volentes hostilia cada-

uera, amicū aliq;, pars hospitem, aut cognatum reperiabant, Fure item, qui inimicos suos cognoscerent, Ita varie per omnem exercitum læticia, moeror, luctus, atq; gaudiū agitabant,

τελος

Lipsi in ædibus Valentini Schumans.
Calcographi diligentissimi, Pridie
Calendas Iunij, Anno, 1515.

the first of the four hundred and
 the first of the four hundred and
 the first of the four hundred and

the first of the four hundred and
 the first of the four hundred and
 the first of the four hundred and

the first of the four hundred and
 the first of the four hundred and
 the first of the four hundred and

IIc

629 a